

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Eliška Kalábová

Imateriální újma v občanském právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 16. března 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. března 2015

Podpis:

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala prof. JUDr. Jiřímu Švestkovi, DrSc. za cenné rady a vstřícný přístup.

Obsah

Úvod.....	1
1. Vymezení základních pojmů	4
1.1. Újma obecně	4
1.2. Imateriální újma	4
1.3. Osobnost člověka a všeobecné osobnostní právo	5
1.4. Ochrana osobnosti.....	6
1.5. Subjekty	7
1.6. Přičitatelnost porušení či ohrožení osobnosti	8
2. Imateriální újma v právně-historickém kontextu.....	10
2.1. Vývoj práva na ochranu osobnosti na našem území.....	11
2.2. Vývoj povinnosti k náhradě újmy za ublížení na zdraví a usmrcení na našem území.....	12
3. Jednotlivé chráněné hodnoty osobnosti člověka.....	14
3.1. Duševní a tělesná integrita člověka	14
3.1.1. Oprávnění pro zásah do integrity.....	15
3.1.2. Práva člověka převzatého do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu....	18
3.1.3. Nakládání s částmi lidského těla.....	20
3.1.4. Ochrana lidského těla po smrti člověka	22
3.2. Důstojnost, čest a vážnost.....	23
3.3. Podoba a soukromí.....	25
3.4. Projevy osobní povahy.....	26
3.4.1. Zákonná licence úřední, vědecká resp. umělecká a zpravodajská	27
3.4. Jméno člověka a pseudonym	28
4. Ochrana osobnosti člověka právnickou osobou.....	31
5. Předpoklady pro odškodnění imateriální újmy	33
5.1. Předpoklady vzniku povinnosti k náhradě újmy za neoprávněný zásah do osobnostních práv	33
5.2. Preventivní povinnost	35
5.3. Okolnosti vylučující protiprávnost	36
5.3.1. Nutná obrana.....	37
5.3.2. Krajiní nouze.....	38
6. Nároky vyplývající ze vzniklé imateriální újmy.....	41
6.1. Nároky při neoprávněném zásahu do práva na ochranu osobnosti.....	41
6.1.1. Upuštění od neoprávněného zásahu.....	41
6.1.2. Odstranění následků neoprávněného zásahu	42

6.1.3. Přiměřené zadostiučinění	43
6.1.4. Způsob a výše přiměřeného zadostiučinění	44
6.2. Náhrady při ublížení na zdraví a usmrcení	46
6.2.1. Srovnání úpravy OZ a NOZ.....	46
6.2.2. Bolestné a další nemajetkové újmy	49
6.2.3. Ztížení společenského uplatnění	50
6.2.4. Určení výše náhrady bolestného, další nemajetkové újmy a ztížení společenského uplatnění	51
6.2.5. Metodika Nejvyššího soudu.....	52
6.2.6. Duševní útrapy poškozeného a osob blízkých. Určení výše náhrady	54
6.2.7. Úprava bolestného a ztížení společenského uplatnění dle zákoníku práce po účinnosti NOZ.....	56
7. Zvláštní případy vzniku a náhrady imateriální újmy	58
7.1. Újma za narušení dovolené.....	58
7.2. Újma vzniklá při nekalé soutěži.....	59
7.3. Újma vzniklá právnické osobě.....	61
8. Další aspekty týkající se uplatnění náhrady imateriální újmy	65
8.1. Vyloučení či omezení povinnosti k náhradě imateriální újmy	65
8.2. Předpoklady aktivní legitimace	66
8.3. Předpoklady pasivní legitimace	67
8.4. Promlčení	68
Závěr	70
Seznam použité literatury a pramenů.....	72
Imateriální újma v občanském právu - Resumé.....	77
Immaterial harm in civil law - Abstract	79
Klíčová slova - Keywords.....	81

Úvod

Termín nemajetkové újmy¹ zcela určitě není českému právu neznámý, vždyť dnes je na něj nazíráno jako na jeden ze základních pojmů soukromého práva. Využíván je i předpisy práva veřejného, kde je zmiňován např. v trestním řádu, jehož úprava je zde opodstatněna hlavně pro kompenzaci nepříznivých dopadů trestných činů do osobnostní sféry obětí trestné činnosti. O nemajetkové újmě se zmiňuje i zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci, jímž je zavedena povinnost státu a územních samosprávných celků nahradit nemajetkovou újmu vzniklou v souvislosti s nepřiměřenou délkou řízení a hojně bývá využívána i v případech nesprávného úředního postupu či u nezákonného rozhodnutí. Jelikož je však tématem této práce imateriální újma v občanském právu, budu se v dalším textu zmiňovat pouze o vzniku nemajetkové újmy zásahem do soukromé sféry poškozeného upravené převážně občanským zákoníkem. Je důležité si uvědomit, že možnost domáhat se náhrady nemajetkové újmy dle občanského zákoníku není novinkou, avšak poprvé je v něm tato možnost výslovně zakotvena.

Povinnost k náhradě škody patří mezi jednu z těch oblastí soukromého práva, o níž se vedou bouřlivé diskuse nejen v rámci akademického prostředí, ale i na úrovni legislativní a právně aplikační. Samostatné dílčí téma v rámci institutu náhrady škody představuje otázka náhrady nemateriální, tj. nemajetkové újmy poškozeného.² Zařazení nemajetkové újmy do ustanovení občanského zákoníku bylo nevyhnutelným krokem v důsledku vývoje posledních trendů deliktního práva v evropské společnosti. Východiskem a inspirací pro tuto úpravu se stal hlavně projekt Principů evropského deliktního práva, jehož účelem je harmonizace a europeizace soukromého práva. Jedná se o nezávazný dokument, který není výsledkem legislativního procesu. Jeho obsahem jsou hlavně obecné principy odpovědnostního práva a je považován pouze za

¹Termíny nemajetková, nehmotná či imateriální újma jsou v textu práce používány zaměnitelně.

²VLASÁK, M., Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. [online]. [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: [http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33489v42933-nahrada-nemajetkove-ujmy-v-principech-evropskeho-deliktneho-pr/?search_query=%20\\$type=12](http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33489v42933-nahrada-nemajetkove-ujmy-v-principech-evropskeho-deliktneho-pr/?search_query=%20$type=12)

doporučující a sloužící jako základ pro sblížování právních úprav evropských států, jimiž je ve velké míře i respektován.

O imateriální újmě se mluví nejčastěji v souvislosti se zásahy do osobnosti člověka a jeho přirozených práv, tak je na ni nazíráno i ze strany široké veřejnosti. Nejvíce byla imateriální újma spojována se zásahy do zdraví a života člověka, o čemž vypovídá i počet soudních sporů, ve srovnání s například spory na ochranu jednotlivých dílčích institutů jakými jsou důstojnost, soukromí, osobní projevy člověka a jeho jméno. V posledním desetiletí však se však v soudní praxi můžeme čím dál více setkávat i s těmito spory, tím víc, čím víc se dostávají možnosti jejich ochrany do podvědomí lidí, zejména díky veřejným sdělovacím prostředkům.

Pojem nemajetkové újmy a jejich náhrad prošel velkými změnami s účinností zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník³. Již dříve bylo přiznávání náhrad a stanovení jejich výše z větší části ponecháno na úvaze soudů, hlavně co se týče ochrany osobnostních práv člověka, s novým občanským zákoníkem je však na soudcovské úvaze ponecháváno i stanovení výše přiměřeného zadostiučinění za ublížení na zdraví a usmrcení. S NOZ přibyly i nové instituty dříve českému právu neznámé (ač v soudní praxi jsme se s nimi setkávali i dříve), jako je např. újma za narušení dovolené, a došlo i k rozšíření subjektů oprávněných domáhat se náhrady újmy a subjektů povinných tuto náhradu poskytnout. Jedním z cílů této práce je tak rozšířit povědomí i o zvláštních případech vzniku a náhrad nemateriální újmy.

Toto téma jsem si zvolila proto, že není pochyb, že jde o problematiku, jíž se začíná dostávat čím dál tím větší pozornosti, jak ze strany médií, tak ze strany široké veřejnosti a zaslouží si koncepčně systematické a ucelené shrnutí. V následujících kapitolách této diplomové práce se budu zabývat účinnou právní úpravou zaměřenou na nehmotnou újmu, na prostředky, jimiž se dá odčinit a na stanovení výše její náhrady. Tam, kde to je vhodné, zmíním pro srovnání i úpravu, kterou obsahoval zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník⁴ a pokusím se vysvětlit důvody její změny. Jak jsem již zmínila výše, imateriální újma vzniká hlavně při neoprávněných zásazích do osobnosti člověka, proto této problematice věnuji největší část svojí práce. Stěžejním bude vysvětlení si jednotlivých dílčích osobnostních práv a nároků, které poškození mají při jejich narušení. Větší pozornost budu věnovat i stanovení výše majetkové satisfakce za

³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „**NOZ**“)

⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „**OZ**“)

ublížení na zdraví a usmrcení, neboť právě tento institut doznal se zrušením bodové vyhlášky⁵ největších změn a je stále předmětem mnoha odborných diskuzí. Pro ucelenost tématu se v dalších kapitolách budu zabývat i jinými důvody vzniku imateriální újmy, například neoprávněnými zásahy do základních práv právnické osoby. Nutností bude také seznámení se s obecnými instituty souvisejícími se všemi druhy imateriální újmy jakými jsou promlčení, omezení povinnosti k náhradě nemajetkové újmy a aktivně a pasivně legitimovanými subjekty. K pochopení tak složitého pojmu jako je imateriální újma mi bude po celou dobu mojí práce pomáhat bohatá judikatura soudů, která má, právě co se týče náhrad imateriální újmy, největší vliv na určení její výše a jež pomohla definovat základní pojmy, které jsou určující pro další vývoj.

⁵Vyhláška Ministerstva zdravotnictví ze dne 30.11.2001, č. 440/2001, o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění (dále jen „**bodová vyhláška**“)

1. Vymezení základních pojmů

Pro účely této práce je nezbytné nejprve vysvětlit teoretické pojmy, se kterými se budeme setkávat v průběhu celé práce. Stěžejním pojmem je újma, konkrétně újma imateriální, která je především nerozlučně spjata se zásahem do osobnosti člověka, a proto je důležité v souvislosti s ní objasnit komu může být taková újma způsobena, prameny a účel ochrany osobnosti člověka a vůbec jednotlivá chráněná osobnostní práva.

1.1. Újma obecně

Újmu můžeme vymežit jako ztrátu, kterou někdo utrpí na statku chráněném právem – tedy takovou ztrátu, kterou právo uzná za hodnou nápravy.⁶ Pod tento pojem spadá jak újma na majetku, tak i újma na osobě a jejích osobních právech. Újmu dělíme na škodu a nemajetkovou újmu.

Škodou se zpravidla rozumí újma vyjádřitelná v penězích, k níž došlo v důsledku porušení určité právní povinnosti, případně povinnosti nepůsobit jinému škodu.⁷ Škodu dělíme na skutečnou škodu a ušlý zisk. Oproti škodě nelze nemajetkovou újmu objektivně vyčíslit ani změřit, jedná se zde tedy spíše o vyvážení útrap způsobených poškozenému, které mu mohou pomoci na újmu zapomenout či se s ní lépe vyrovnat. Povinnost nahradit jinému újmu zahrnuje vždy povinnost k náhradě újmy na jmění (škody).⁸ Nemajetkovou újmu nahrazuje škůdce jen tehdy, byla-li tato povinnost výslovně stranami ujednána, či pokud to zákon výslovně přikáže.

1.2. Imateriální újma

⁶ELIÁŠ, K. a kol. Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 278

⁷KOBLIHA, I., ELISCHER, D., HOCHMAN, J. a kol. Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka. Praha: Leges, 2012, s. 12

⁸§ 2894 NOZ

Za nemajetkovou újmu je v obecném pojetí možné považovat jakoukoli újmu, která pro poškozeného neznamenaá přímou ztrátu na majetku. Mezi typické případy, kdy dochází k imateriální újmě člověka, patří zejména zásahy do přirozených práv člověka jako je právo na život, zdraví, soukromí, důstojnost apod. Následky této újmy bývají zpravidla velice závažné a v konečném důsledku se mohou projevit i v majetkových poměrech poškozeného.

Právo na náhradu nemajetkové újmy má poškozený též při poškození věci ze svévole nebo škodolibosti – může žádat zaplacení ceny zvláštní obliby.⁹ Cenou zvláštní obliby (*pretium affectionis*) je mimořádná cena, při které se zohledňují i nemajetkové aspekty, zvláště pak osobní vztah poškozeného k věci.¹⁰ V případech, kdy poškozený vnímá nemajetkovou újmu důvodně jako osobní neštěstí, a odůvodňují-li to zvláštní okolnosti, kdy škůdce způsobil újmu protiprávním činem, má poškozený také právo na náhradu nehmotné újmy. Nemajetková újma nemusí být způsobena pouze v souvislosti se zásahy do osobnosti člověka. Imateriální újma může vzniknout i zásahy do některých základních práv právnické osoby, o čemž se rozepíši ke konci této práce. Zvláštní situací, které budu věnovat samostatnou kapitolu, je i právní úprava zájezdu, kdy v případě ztráty radosti z dovolené se poškozený může domáhat náhrady nemajetkové újmy a stejnou pozornost budu věnovat i vzniku imateriální újmy v souvislosti s ochranou před nekalou soutěží.

1.3. Osobnost člověka a všeobecné osobnostní právo

Pojem osobnost člověka lze obecně vymezit jako celek vlastností a hodnot jedinečných a charakteristických pro každého jednotlivce. Definovat tento pojem v právním smyslu je obtížnější, nikoliv však nemožné. Novodobá česká právní teorie (po roce 1970) definuje osobnost člověka jako jedinečné spojení biologických, psychologických a společenských aspektů, či spíš hodnot lidské bytosti.¹¹ Osobnost

⁹ELIÁŠ, K. a kol. Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 260

¹⁰Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012, důvodová zpráva k §2951až 2971

¹¹DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 248

člověka je utvářena postupně jeho soužitím v lidském společenství. Podstatou osobnosti jsou její vztahy k vnímané skutečnosti, k druhým lidem (tzv. interpersonální vztahy), ke kulturně-společenským hodnotám, k aktuálnímu stavu společensko-politického prostředí apod. Každá osobnost má obecné vlastnosti všelidské povahy, zároveň však odráží specifické historické podmínky své doby, národa, společenského zařazení, povolání, a má své svérázné, neopakovatelné rysy.¹²

Právo na ochranu osobnosti neboli všeobecné osobnostní právo je právo vlastní pouze lidské bytosti, představující ucelenou ochranu této osobnosti, zajišťující její uznání jako člověka a přiznávající jí práva na další rozvoj a uplatnění sebe sama.¹³ Všeobecným a osobnostním právem je proto, že patří nerozlučně každé fyzické osobě jako individualitě a suverénu (rys všeobecnosti) a dále že jeho předmětem jsou nehmotné hodnoty (statky, stránky) lidské osobnosti v jejím celku, neboli v její fyzické (tělesné) a morální jednotě (rys osobnostní).¹⁴ Všeobecné osobnostní právo je tvořeno jednotlivými dílčími osobnostními právy jako je např. právo na život, právo na svobodu, právo na soukromí, apod. Všechny tyto osobnostní práva mají absolutní povahu. Jde tedy o práva, do nichž všechny třetí osoby nesmějí neoprávněně zasahovat, neboli všechny třetí osoby mají povinnost nerušit nositele těchto práv v jejich výkonu a tím ho nechat žít po svém.¹⁵

1.4. Ochrana osobnosti

Hlavním cílem občanskoprávní ochrany osobnosti člověka je všestranný rozvoj a uplatnění jeho osobnosti.¹⁶ NOZ v § 81 odst. 1 generální klauzulí proklamuje ochranu osobnosti člověka včetně všech jeho přirozených práv a stanovuje, že každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.¹⁷ Ve druhém odstavci demonstrativně

¹²ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 308

¹³DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer. a.s., 2013, s. 249

¹⁴KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 17

¹⁵DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 251

¹⁶Tamtéž., s. 250

¹⁷§81 odst. 1 NOZ

vyjmenovává některé chráněné hodnoty osobnosti člověka jako jsou život a důstojnost, zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, vážnost, čest apod. Jelikož se jedná pouze o příkladný výčet, ochrana je poskytována i jiným dílčím hodnotám osobnosti člověka, které s ní úzce souvisí (např. práva související s rodinným životem). K uplatnění tohoto práva tedy postačí výše zmíněná generální klauzule, někdy ve spojení se speciálními ustanoveními občanského zákoníku.

Právní základ ochrany osobnosti můžeme nalézt v ústavním pořádku, tedy v Ústavě¹⁸ a Listině základních práv a svobod¹⁹. Čl. 1 Ústavy definuje Českou republiku jako svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Listina upravuje mj. právo člověka na život, právo na nedotknutelnost a soukromí, právo na lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst a na jméno atd. Významná ochrana osobnosti člověka je rovněž zakotvena v řadě mezinárodních úmluv o lidských právech, zejména v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod²⁰, Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny²¹, jakož i v Úmluvě o právech dítěte²². Všechny tyto úmluvy byly Českou republikou ratifikovány a dle čl. 10 Ústavy mají aplikační přednost před zákonem.

1.5. Subjekty

Mezi subjekty všeobecného osobnostního práva řadíme všechny lidské bytosti. Tato práva jim náleží od narození až do smrti, existují však výjimky pro děti počaté, tedy nascitury a pro osoby zemřelé, kterým náleží postmortální ochrana.

Oprávněným subjektem občanského osobnostního práva mohou být pouze lidé – fyzické osoby, protože pouze ty mohou být nositeli osobnosti. A contrario tedy subjekty

¹⁸Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České Republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů (dále jen „**Ústava**“)

¹⁹Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; (dále jen „**Listina**“).

²⁰209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících

²¹Sdělení 96/2001 Sb.m.s., o Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (dále jen „**Úmluva o lidských právech a biomedicíně**“)

²²104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

všeobecného osobnostního práva nemohou být osoby právnické. Ochrana názvu, pověsti a soukromí právnické osoby tudíž logicky není v občanském zákoníku zařazena pod oddíl osobnost člověka, ale je samostatně upravena v § 135 NOZ, kdy v případě neoprávněného zásahu do těchto práv se může vůči narušiteli domáhat upuštění od neoprávněného zásahu a odstranění jeho následků. Ačkoliv tedy subjekty všeobecného osobnostního práva nemohou být právnické osoby, neznamená to, že by jim nemohla vzniknout imateriální újma. V souvislosti se zásahy do jejího názvu, pověsti a soukromí i ty mohou být subjekty oprávněnými žádat náhradu nemajetkové újmy za neoprávněné zásahy do těchto jejích práv.

1.6. Přičitatelnost porušení či ohrožení osobnosti

Kromě osob přímo odpovědných za porušení či ohrožení osobnosti, které jednaly na vlastní odpovědnost, může povinnost k náhradě újmy vzniknout i osobám, které sice vlastním jednáním závadný stav nevyvolaly, ale bylo tak činěno na jejich odpovědnost. Odpovědnost v takovém případě nevzniká samotným rušitelům či ohrožitelům, nýbrž osobám, kterým je jejich jednání přičitatelné.²³ Odpovědnostní vztah z titulu ochrany osobnosti fyzické osoby vzniká výlučně mezi poškozenou fyzickou osobou a osobou (ať fyzickou či právnickou), které je třeba tento zásah přičítat.²⁴ Způsobila-li zásah do osobnosti osoba, která byla použita jinou osobou k realizaci vlastní činnosti, sankce budou postihovat tuto třetí osobu. Třetí osobě se tedy přičítá jednání zmocněnců, zaměstnanců a pomocníků²⁵, pokud jednali v rámci činnosti vymezené svým pověřením.

Aby se jednání dalo přičítat třetí osobě, musí mít činnost použité osoby místní, časový a věcný vztah k plnění úkolů této třetí osoby.²⁶ Může jít vedle činnosti konané na příkaz i o činnost vykonávanou bez vnějšího podnětu jiných osob, jen na základě

²³LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 484

²⁴Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.12.2011, sp. zn. 30 Cdo 519/2010

²⁵Za pomocníka se obecně považuje subjekt, který zajišťuje plnění určitých povinností, a je na něj taková povinnost přenesena. Pod tento pojem tedy můžeme zařadit jak zaměstnance, tak zmocněnce i jiné pomocné osoby.

²⁶LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 485

vlastního rozhodnutí, pokud lze říci, že jde objektivně o činnost konanou pro zaměstnavatele. Poté záleží na posouzení, zda se činnost použité osoby dělá v rámci pověření vymezené činnosti – pak by se zásah přičítal právnické osobě, nebo zda použitá osoba jednala za jiného ve vlastním zájmu a z vlastní iniciativy – v takovém případě by se jednalo o exces neboli vybočení a občanskoprávní sankce by postihovaly přímo tuto fyzickou osobu. Za pomocníka se nepovažuje osoba, která se zavázala při plnění jiné osoby provést určitou činnost samostatně. Pokud však třetí osoba pomocníka nepečlivě vybrala nebo na něho nedostatečně dohlížela, ručí za splnění jeho povinnosti k náhradě škody.²⁷

Více rušitelů spoluodpovídá, způsobili-li zásah do osobnosti společně. K náhradě jsou zavázáni společně a nerozdílně, pokud není některý ze škůdců povinen podle jiného zákona k náhradě jen do určité výše. Z důvodů hodných zvláštního zřetele může škůdce dle rozhodnutí soudu nahradit škodu jen podle své účasti na škodlivém následku.²⁸

²⁷ §2914 NOZ

²⁸ §2915 odst. 1, odst. 2 NOZ

2. Imateriální újma v právně-historickém kontextu

Moderní pojetí práva na ochranu osobnosti a s ním spojené imateriální újmy mají své východisko v období 17. a 18. století, kdy se začínaly formovat první přirozenoprávní teorie. Tyto teorie formulovaly systém přirozených práv člověka, mezi něž můžeme zařadit i právo na svobodu a rovnost člověka. V Evropě se stala základním mezníkem ve formulaci, vyhlášení a uzákonění práv a svobod člověka proslulá francouzská Deklarace lidských a občanských práv z r. 1789.²⁹ Deklarace proklamovala zejména, že lidé se rodí svobodní, jsou si vzájemně rovni a jsou nadáni přirozenými lidskými právy. I nadále však byla ochrana osobnosti fyzických osob zabezpečována převážně právem trestním a správním. Velký vliv měly přirozenoprávní teorie na kodifikaci Všeobecného občanského zákoníku³⁰ v Rakouském císařství, který v § 16 stvrdil, že každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva a nutno jej tudíž považovat za osobu a že každý člověk je subjektem přirozených práv, které mohou zákony jen uznat, popř. za určitých podmínek omezit.

S dalším vývojem společnosti a pokrocích ve vědeckých výzkumech došlo k vytvoření větších možností pro nejrůznější zásahy do osobnosti. To se např. týkalo v důsledku nově zaváděných metod léčení a forem zdravotní péče tělesné integrity fyzických osob, v důsledku rozvoje tisku a jiných hromadných sdělovacích prostředků cti, důstojnosti a pověsti fyzických osob, v důsledku rozvoje fotografie a později filmu i televize umožňujících zhotovení velkého množství rozmnoženin podoby a podobizny.³¹ Všem těmto novým zásahům do osobnosti bylo nutné čelit účinněji i právními prostředky. Společností byl požadován rozvoj ochrany osobnosti fyzických osob a jeho úpravy občanským právem, které by v širší míře než dosavadní právní prostředky honorovalo prevenční, restituční, jakož i satisfakční cíle nápravy.³² Proti neoprávněným zásahům do osobnosti člověka byla poskytována ochrana pouze ve formě náhrady majetkové újmy, což přestalo být postačující. V důsledku toho bylo nutné zajistit

²⁹KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 42

³⁰Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s. (dále jen „**ABGB**“ nebo „**Všeobecný občanský zákoník**“)

³¹KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 43

³²Tamtéž, s. 44

komplexnější zabezpečení ochrany osobnosti, spolu s posilováním právní jistoty. Ochrana osobnosti začala být postupně formulována v soukromoprávních kodexech evropských států, zejména v občanském zákoníku a také soudní judikaturou.

2.1. Vývoj práva na ochranu osobnosti na našem území

Československá republika v roce 1918, tedy v roce svého vzniku, recipovala právní předpisy platné do té doby na území bývalého Rakouska - Uherska. V platnosti tak na našem území zůstal i nadále Všeobecný občanský zákoník z r. 1811. Oproti tomu na území Slovenska platilo občanské právo uherské. Osobnostní práva byla však chráněna i jinými zákony, např. zákonem č. 218/1926 Sb. o právu autorském, který upravoval kupříkladu osobnostní právo k vlastní podobizně či právo na ochranu písemností osobní povahy. V oblasti trestního práva byla ochrana poskytována zvláštním zákonem č. 108/1933 Sb., o ochraně cti.

Dne 1. ledna 1951 nabyl účinnosti zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, který rozbil právní dualismus v Československé republice a upravil občanskoprávní vztahy jednotně pro české i slovenské území. Stejně jako ABGB poskytoval ochranu jménu, příjmení a názvu právnické osoby. Byl přijat také nový zákon o právu autorském č. 115/1953 Sb. Tyto zákony však ani zdaleka neupravovaly všeobecné osobnostní právo způsobem, který by odpovídal potřebám a požadavkům demokratické společnosti. Tento stav pouze odpovídal celkovému společenskému a právnímu klimatu 50. let – totalitnímu komunistickému systému, kdy docházelo k častému a závažnému porušování práv a svobod občanů, včetně zkoumaných osobnostních práv.³³

Změna přišla až s OZ, který v § 11 až 16 u nás poprvé zakotvil obecnou (generální) úpravu všeobecného osobnostního práva jako jednotného práva a v jeho rámci úpravu jednotlivých osobnostních práv v určitém celku včetně úpravy jednotlivých základních prostředků ochrany.³⁴ Nově byl přijat i tiskový zákon č. 81/1966 Sb., který zabezpečoval fyzické osobě právo na ochranu cti a důstojnosti v případě uveřejnění nepravdivého nebo zkreslujícího údaje. Oba tyto zákony

³³KNAP, J., ŠVESTKA, J. A kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 52

³⁴Tamtéž, s. 52-53

představovaly velkou změnu k lepšímu, přesto se však občanskoprávní ochrana osobnosti nedostala do širšího povědomí veřejnosti a nebyla často využívána, čemuž odpovídalo i malé množství judikatury.

K širšímu rozvoji právní úpravy došlo po roce 1989 po zásadní politické a sociální transformaci společnosti. Tehdejší OZ doznal větších změn, např. novelou provedenou zákonem č. 87/1990 Sb., kdy dosavadní satisfakční prostředky byly rozšířeny o náhradu nemajetkové újmy v penězích za předpokladu, že se morální satisfakce ukáže nedostatečnou. V tomto období začala postupně vzrůstat i nezastupitelná úloha rozhodovací činnosti obecných soudů i Ústavního soudu České republiky.³⁵ Začal sílit i evropský vliv a docházelo ke zdokonalování řady právních úprav. Zásadním přelomem se však na začátku 90. let stalo přijetí Ústavy a Listiny. Zvláště Listinou byl položen v souladu s mezinárodními standardy solidní ústavní základ občanskoprávní ochrany osobnosti fyzické osoby.³⁶

NOZ poskytuje osobnosti ochranu v zásadě stejnou jako OZ. K uplatnění ochrany postačuje generální klauzule, popřípadě doplněná speciálními ustanoveními. Některá dílčí oprávnění jsou zde upraveny podrobněji, např. právo na tělesnou integritu, právo na soukromí i právo na jméno a pseudonym. Jednotlivými úpravami dílčích institutů se budu zabývat v samostatné kapitole.

2.2. Vývoj povinnosti k náhradě újmy za ublížení na zdraví a usmrcení na našem území

Počátky právní úpravy náhrady škody na životě a zdraví můžeme sledovat již v období římského impéria, avšak pečlivěji propracovaný systém zavedl až Všeobecný občanský zákoník. V § 1293 definoval škodu jako „každou újmu, která byla někomu způsobena na jmění, právech anebo jeho osobě“. Ve svých ustanoveních se ABGB zabýval převážně odpovědností za škodu postihující tělesnou integritu fyzické osoby, integrita duševní byla chráněna tehdy, byla-li narušena v přímé souvislosti s poškozením integrity tělesné. Výslovně upravoval mj. tzv. poškození tělesné a újmu na pohlavní cti

³⁵Tamtéž, s. 55

³⁶KNAP, J., ŠVESTKA, J. A kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 56

ženy. Co se týče náhrady škody za ublížení na zdraví, § 1325 stanovil, že „kdo ublíží jinému na těle, uhradí náklady na léčení poškozeného, nahradí mu ušlý nebo stane-li se poškozený výdělkem neschopným, také v budoucnosti ucházející výdělek a kromě toho mu zaplatí na požádání bolestné, které je přiměřené vyšetřeným okolnostem.“ Konkrétní skutkovou podstatou např. bylo, pokud se jednalo o ženu, zohydění zlým nakládáním, pokud tato skutečnost mohla mít vliv na její budoucnost (např. při hledání partnera a založení rodiny). Sumou nároků, které byly kryty újmou na zdraví/životě byly léčebné výlohy, ztráta na výdělkem současném i budoucím, bolestné, náhrada za zohydění a při úmrtí poškozeného se hradily pozůstalým náklady na výživu.³⁷ Výše náhrady škody se řídila soudcovskou úvahou, čímž se inspiroval i současný občanský zákoník.

Občanský zákoník z roku 1950 žádnou velkou změnu, co se týče náhrad škod na zdraví, nepřinesl. Za pokrokové lze považovat ustanovení o moderačním právu soudu, kdy soudce měl přihlížet k významu škod, poměrům stran a k povaze a míře zavinění, čímž mohl zabránit nepřiměřeným tvrdostem zákona.

OZ obsahoval úpravu obecných i speciálních případů odpovědnosti. Tak i v případě škody na zdraví můžeme mluvit o obecné odpovědnosti i o zvláštním druhu odpovědnosti (např. tělesná újma způsobená provozem dopravního prostředku), kdy platí pravidlo „lex specialis derogat lege generali“, tedy že speciální úprava má přednost před obecnou. Došlo k propojení nároků majetkové povahy s nároky ryze imateriálními.³⁸ Institut újmy na zdraví/životě se od té doby skládá z dvou odlišných složek: majetkové pokrývající peněžité újmy vzniklé zásahem do tělesné integrity a nemajetkové k dosažení přiměřeného zmírnění či zadostiučinění morálních újem poškozeného či jeho blízkých. Škoda na zdraví se hradila v penězích, nemajetková újma se řídila bodovou vyhláškou, která sazebníkem určovala výši náhrady za bolestné a ztížení společenského uplatnění. Bodová vyhláška byla NOZ zrušena a stanovení výše náhrad za bolestné a ztížení společenského uplatnění je ponecháno na volné úvaze soudu.

³⁷KOBLIHA, I., ELISCHER, D., HOCHMAN, J. a kol. Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka. Praha: Leges, 2012, s. 155-156

³⁸Tamtéž, s. 156

3. Jednotlivé chráněné hodnoty osobnosti člověka

§ 81 občanského zákoníku

(1) Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.

(2) Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.

Jak již jsme si definovali dříve, osobnost člověka je tvořena souhrnem hodnot a vlastností charakteristických a jedinečných pro každou lidskou bytost. V § 81 NOZ je popsán jen demonstrativní (příkladný) výčet těchto hodnot, které je třeba chránit. V následujících podkapitolách se budu konkrétně zabývat jednotlivými hodnotami a jejich významem, jako i způsoby jejich ochrany a jejich limitací.

3.1. Duševní a tělesná integrita člověka

Pod pojem integrita člověka je třeba podřadit integritu nejen tělesnou, ale i duševní, s ohledem na celistvost osobnosti člověka. Dle § 91 NOZ je člověk nedotknutelný. Obecným základem pro toto ustanovení je čl. 7 Listiny, který zaručuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí. Toto „provolání“ lze v zásadě chápat jako obecné výkladové pravidlo, kterému je třeba se podrobit při vymezení a hodnocení osobnostních práv člověka, při klasifikaci případných zásahů proti nim, stejně jako i při kategorizaci možných prostředků jejich ochrany a obrany.³⁹ Integrita jako základní hodnota bývá upravována i jinými právními předpisy (např. zákon o zdravotnických službách) a tyto mají na základě pravidla „lex specialis derogat legi generali“ přednost před obecnou úpravou.

Zárukou nedotknutelnosti osoby se rozumí hlavně právo na zachování duševní a tělesné integrity. Nedotknutelnost člověka primárně vyjadřuje zapovězení jakýchkoli nezákonných (neoprávněných) zásahů⁴⁰ do jeho integrity (jak tělesné tak i duševní).

³⁹ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 339

⁴⁰Tamtéž, s. 339

Předně se vytyčují tři hlavní pravidla spojená s ústavním principem nedotknutelnosti člověka: za prvé, zásadně nelze zasáhnout do integrity jiného bez jeho souhlasu; za druhé, lidské tělo ani jeho části nesmějí být jako takové zdrojem majetkového prospěchu; za třetí, i po smrti člověka je jeho tělo pod právní ochranou.⁴¹ Nedotknutelnost však nelze chápat jako absolutní (to lze jen v případě absolutní nepřipustnosti zásahu v podobě zákazu mučení a krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení či trestu), nýbrž bývá omezována, a to z několika důvodů. Člověk je součástí společnosti a již jen samotné soužití s ostatními lidmi zasahuje do jeho nedotknutelnosti. Člověk v rámci těchto společenských vztahů může realizovat svá osobnostní práva, avšak tato realizace nesmí nepřiměřeně narušovat osobnostní práva druhých.⁴² Nedotknutelnost může být omezena i souhlasným projevem vůle dotčeného člověka. Na základě zákona ji lze omezit i bez projevu vůle dotčené osoby, např. ve stavu nouze v případě ochrany života dotčené osoby, kdy nelze získat její souhlas nebo v případě ochrany veřejného zdraví, např. nutnost povinného léčení nebezpečných nemocí pro prevenci epidemií.

3.1.1. Oprávnění pro zásah do integrity

Zásah do integrity je pojem, pod který spadá veškeré počínání, jehož podstatným či alespoň zanedbatelným prvkem je působení na tělo nebo psychiku člověka⁴³, tedy jednání jak v souladu s právem, tak i to protiprávní. Zákon, ne bezdůvodně, upravuje pravidla pro zásah do integrity v nejširší možné míře, tedy aby se netýkaly jen úkonů v rámci zdravotní péče nebo zdravotních služeb, ale i jakýchkoli jiných případů. Důvodem je univerzální použitelnost ustanovení občanského zákoníku na všechny případy zásahů do integrity, jelikož i např. samotné ostříhání vlasů je zásahem do tělesné integrity. Tato pravidla totiž mají sloužit ve zcela rozdílných životních situacích,

⁴¹Tamtéž, s. 336

⁴²ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 339

⁴³Tamtéž, s. 345

kteře se od sebe zásadně liší jednak v míře narušení chráněné sféry dotčeného člověka, jednak i v rizicích, která pro jeho život či zdraví zásah může přinést.⁴⁴

Nejtypičtějším příkladem zásahu do integrity jsou zákroky v oblasti péče o zdraví. V rámci poskytování zdravotní péče vzniká mezi pacientem a provozovatelem občanskoprávní vztah, ve kterém je zásah do integrity možný pouze po udělení svolení k jeho provedení. NOZ zde vychází z mezinárodních závazků, kterými je Česká republika vázána. Jde zejména o čl. 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicině, podle kterého jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést zásadně pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas.⁴⁵

Takový souhlas musí mít podobu srozumitelného a určitého projevu vážné vůle, přičemž jeho základním prvkem je informovanost. Logicky mu tedy musí předcházet srozumitelné vysvětlení povahy zákroku. Vysvětlení je považováno za řádné, lze-li rozumně předpokládat, že druhá strana pochopila způsob a účel zákroku, spolu s očekávanými následky i možným nebezpečím pro jeho zdraví, jakož i to, zda přichází v úvahu i jiný postup. V případě, že tyto podmínky dodrženy nejsou, lze se dovolat jeho relativní neplatnosti. Zásah do integrity bez souhlasu může být důvodem pro vznik zvláštních nároků z ochrany osobnosti. Přísnost požadavku informování je však zásadní měrou závislá na charakteru a okolnostech konkrétního zásahu, jakož i na znalostech a rozumu dotčeného člověka.⁴⁶ Proto např. není obvyklé, aby v kadeřnictví byly vysvětlovány možné následky ostříhání vlasů, ač jde o zásah do integrity; stejně tak není obvyklé ve zdravotnickém zařízení poučovat pacienta o povaze zákroku spočívajícího ve změření teploty běžným teploměrem.⁴⁷

Pro udělení souhlasu se zásahem je nutná svéprávnost dotčeného člověka, tedy jeho způsobilost právně jednat. Člověk plně svéprávný uděluje souhlas zcela samostatně. Nezletilý, který není plně svéprávný, může souhlas udělit v obvyklých záležitostech sám, je-li to přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku a jde-li o zákrok nezanechávající trvalé či závažné následky. Pokud tyto podmínky splněny nejsou, uděluje za něj souhlas jeho zákonný zástupce. Má-li však být zasaženo do

⁴⁴Tamtéž, s. 346

⁴⁵LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 556

⁴⁶ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 351

⁴⁷Tamtéž, s. 351

integrity nezletilého, který dovršil věku čtrnácti let, nenabyl plné svéprávnosti a i přes souhlas zákonného zástupce zákroku vážně odporuje, nelze zákrok provést bez přivolení soudu. V případě nesouhlasu zákonného zástupce, ale souhlasu nezletilého se postupuje obdobně.⁴⁸ V případě omezené schopnosti zletilého člověka právně jednat vlivem trvalé či přechodné duševní poruchy, a nemá-li ten zákonného zástupce, může za něj jednat člen domácnosti schválený soudem.⁴⁹ Zvláštním případem je udělení zástupného souhlasu při neschopnosti člověka projevit vůli a zároveň absenci zákonného zástupce, kde v § 98 občanský zákoník rozšiřuje výčet osob, které za něj mohou udělit souhlas.

Obecně u souhlasu není vyžadována písemná forma, ta je nutná pouze, je-li to ujednáno či tak stanoví zákon. Nevyžaduje-li se pro souhlas písemná forma, má se za to, že byl udělen. NOZ vyžaduje písemnou formu souhlasu, jde-li o oddělení části těla, která se již neobnoví. Písemný musí být i souhlas k lékařskému pokusu na člověku a k zákroku, který zdravotní stav člověka nevyžaduje (toto neplatí, jde-li o kosmetický zákrok nezanechávající trvalé či závažné následky). Po udělení souhlasu může dojít k situaci, že člověk, který jej udělil, jej bude chtít odvolat. Za této situace může být souhlas odvolán v jakékoli formě, i přesto že k jeho udělení byla nutná forma písemná. Je zde upravena i domněnka neodvolání souhlasu, která má však spíše procesní důsledky a má význam jen v případě sporu.

V souvislosti se zásahy do integrity je třeba se věnovat i institutu dříve vyslovených přání využívaného hlavně v oblasti poskytování zdravotní péče. Jde zejména o situace, kdy pacient s postupujícím onemocněním, u něhož lze očekávat budoucí ovlivnění jeho duševních schopností (např. s Alzheimerovou nemocí), může chtít, dokud je ještě s to tak právně relevantně učinit, rozhodnout, jak s ním má být naloženo v době, kdy tomu tak již nebude.⁵⁰ V souladu s Úmluvou o lidských právech a biomedicíně zakotvil i NOZ povinnost brát zřetel na dříve vyslovená přání ohledně lékařských zákroků v případě, že pacient v době zákroku již nebude ve stavu schopném vyjádřit své přání. Tato povinnost zavazuje nejen toho, kdo v zastoupení dotčeného člověka souhlas uděluje, ale též toho, kdo do integrity zasahuje.⁵¹ Ani tato povinnost však není bezvýhradná, zejména je třeba brát ohled na všechny okolnosti případu a na

⁴⁸ § 100 odst. 2 NOZ

⁴⁹ Nesmí však jít o souhlas k zásahu s trvalými následky.

⁵⁰ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 385-386

⁵¹ Tamtéž, s. 385

okolnosti, za kterých bylo přání projevono (např. vysloveno bez plné znalosti věci). Zvláštní úprava dříve vyslovených přání v zákoně č. 372/201 Sb., o zdravotních službách⁵² má přednost před obecnou úpravou v NOZ a její smysl míří především na případy zákroků prováděných pacientům ve vážném zdravotním stavu.

3.1.2. Práva člověka převzatého do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu

Velmi závažným zásahem do integrity člověka a jeho osobní svobody je nedobrovolné převzetí a držení člověka ve zdravotnickém zařízení bez jeho souhlasu. Proto je tato problematika upravena nejen v ustanoveních NOZ, nýbrž také v předpisech tzv. zdravotnického práva, zejména v zákoně o zdravotních službách. Vztah těchto předpisů je takový, že se v zásadě doplňují, jelikož se vztahují na totožný okruh situací. Jejím procesní podmínkám se podrobně věnuje občanský soudní řád⁵³, jež upravuje řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče, tzv. detenční řízení. Podstata a závažnost zásahu vyžadovaly posílení právního postavení zadrženého, přitom se bere v úvahu podstatné kritérium schopnost člověka učinit si vlastní úsudek a projevit svá přání, tedy z hlediska širšího, než je svéprávnost.⁵⁴

Je nutné si uvědomit, že zadržením se rozhoduje o izolaci dotčené osoby, tedy tato osoba se omezuje ve volném pohybu i ve styku s vnějším světem, nikoliv o způsobu jejího léčení. Rozhodnutí soudu připouštějící převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu nenahrazuje přivolení se zásahem do integrity ani nesuspenduje právo umístěného odmítnout určitý zákrok nebo léčebný výkon.⁵⁵ Jedná se zákroky, které nemají nic co do činění s důvody, pro které byl člověk ve zdravotním zařízení umístěn či omezen, tak např. pokud by člověk hospitalizovaný pro psychickou poruchu onemocněl a potřeboval operaci, jednalo by se o lékařský zákrok, který s jeho hospitalizací nesouvisí. Na druhou stranu, není na místě znovu a znovu rozhodovat o

⁵²Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách (dále jen „zákon o zdravotních službách“)

⁵³Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“)

⁵⁴Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012, důvodová zpráva k §104 až 110

⁵⁵ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 403

každém jednotlivém dalším omezení, k němuž dochází v rámci zdravotní péče o pacienta⁵⁶ a při splnění zákonných předpokladů může zdravotní zařízení v případě hospitalizace pro psychickou poruchu využívat omezujících prostředků jako jsou např. ochranné pásy k omezení pohybu, ochranný kabátek, aplikace psychofarmak apod.

Zákonných důvodů, pro které může být člověk zadržen a umístěn ve zdravotnickém zařízení, je několik. Může k tomu dojít na základě pravomocného rozhodnutí soudu o ochranném léčení při nařízení karantény, izolace nebo léčení, nebo bylo-li podle trestního řádu nebo podle OSŘ nařízeno vyšetření zdravotního stavu člověka.⁵⁷ Dalším důvodem je potřeba neodkladné péče, léčba vážné duševní poruchy či škodlivý vliv návykové látky, pokud by bez potřebné zdravotnické péče mohlo pravděpodobně dojít k vážnému poškození zdraví pacienta či k ohrožení jeho okolí. Může dojít i k jednorázovému omezení volného pobytu či pohybu následkem užití tzv. omezovacích prostředků, s kterými pacient během dobrovolné hospitalizace nesouhlasí. Ke všem těmto opatřením může dojít za podmínky, že nezbytnou péči o dotčenou osobu nelze zajistit mírnějším a méně omezujícím opatřením.

Člověk umístěný v detenci má právo zejména na poučení o vysvětlení podstaty jeho právního postavení a důvodu, pro který byl zadržen. Takové vysvětlení musí být pro dotčenou osobu dostatečně srozumitelné tak, aby si mohl uvědomit povahu učiněného opatření a jeho následky. Na vysvětlení má právo i jeho zákonný zástupce, procesní opatrovník nebo podpůrce. Zadržený má také možnost zvolit si zmocněnce či důvěrníka. Právě zvolení si důvěrníka je významnou novinkou posilující právní ochranu zadrženého, zvláště v případech, kdy je dotčená osoba zadržena v příslušném zařízení pro tvrzené duševní onemocnění na návrh jejího zákonného zástupce.⁵⁸ Institut důvěrníka⁵⁹ zde není jen pro procesní ochranu zadrženého, ale hlavně pro ochranu jeho dalších práv. Mezi další oprávnění pacienta patří možnost zažádat o nezávislý přezkum diagnózy lékařem nezávislým na poskytovateli služeb nebo na jeho provozovateli. Toto oprávnění má právě i důvěrník nebo podpůrce, za předpokladu, že jim pacientem nebyl zakázán přístup k informacím o jeho zdravotním stavu.

⁵⁶Tamtéž, s. 417

⁵⁷ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 404

⁵⁸Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012, důvodová zpráva k §104 až 110

⁵⁹Důvěrníkem je osoba, kterou si člověk, který byl bez svého souhlasu umístěn do zařízení poskytující zdravotní péči, zvolí.

Povinností každého zdravotnického zařízení je oznámit převzetí člověka do zařízení nejen jeho zákonnému zástupci, opatrovníku nebo podpůrci a manželu či jiné osobě blízké, ale také soudu, a to do 24 hodin od zadržení, bez ohledu na důvod, pro který nebyl souhlas dán. Soud o učiněném opatření rozhodne do sedmi dnů. Tedy jediné soudu přísluší konečné rozhodnutí o tomto umístění.

3.1.3. Nakládání s částmi lidského těla

Již z respektu k důstojnosti člověka jakožto součásti jeho základních práv plyne, že zákonná ochrana se musí vztahovat nejen na organismus živého člověka jako celek, ale též na části, které jsou z něj odděleny, příp. na další hmotné substráty, které mají v lidském těle původ.⁶⁰ Absolutním osobnostním právem člověka je jeho oprávnění rozhodovat o vlastním těle a jeho částech. Úpravu ochrany oddělených částí lidského těla můžeme nalézt nejen v právu soukromém, ale i právu veřejném. Nakládání s částmi lidského těla upravuje právo veřejné, např. v zákoně o zdravotních službách či v transplantačním zákoně⁶¹ Neoprávněné nakládání s lidskými tkáněmi a orgány může být navíc i trestným činem.

Lidské tělo ani jeho části, byť oddělené, nejsou věcmi v právním smyslu⁶², tudíž nemohou být předmětem vlastnictví a nemohou být s výjimkami obnovitelných částí těla předmětem obchodování. I přesto má člověk, jemuž byla část odňata, právo na informaci, jak bylo s touto částí naloženo, zejména zda byla zničena, nějak dále zpracována či použita u jiného člověka. Toto právo vzniká ex lege v okamžiku oddělení. Povinnou osobou je zde ten, kdo část těla člověku odejmul, popř. kdokoli další, komu byla tato část těla předána.⁶³ Z důvodů morálních a etických je zakázáno s odňatou částí naložit pro člověka nedůstojným způsobem nebo způsobem ohrožujícím veřejné zdraví, a to i tehdy, pokud by dal dotčený k takovému nakládání souhlas. Biologický materiál

⁶⁰ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 419

⁶¹Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů (dále jen „**transplantační zákon**“)

⁶²§493 NOZ

⁶³LAUVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 422

člověka může být v některých případech využit komerčně (např. z ostříhaných vlasů lze zhotovit paruku), k záchraně života či zdraví, k vědeckým a výzkumným účelům a proto není na místě takové způsoby využití obecně zakázat. Je ovšem nezbytné, aby se tak dělo s vyváženým přihlédnutím jak k zájmu na takové použití na jedné straně, tak i k nezbytnosti respektování etických hranic na straně druhé. Jednou z podmínek pro využití získaného biologického materiálu je souhlas dotčené osoby, udělený i konkludentně. Naproti tomu k neobvyklému použití je nezbytný souhlas výslovný, a to vždy. Tato pravidla se aplikují i na to, co má původ v těle, což je např. krev, pot, slzy, moč, mateřské mléko, sperma apod., a to zejména tehdy, je-li s tímto materiálem zacházeno jinak než s odpadem.

Přenechat část svého těla jinému lze jen za podmínek stanovených jiným právním předpisem (tedy odlišným od občanského zákoníku), bude se tak jednat o normy práva veřejného, tedy např. transplantační zákon či zákon o specifických zdravotních službách. Z těchto právních předpisů vyplývají limity práva lidí disponovat vlastním tělem i kontroly nad odděleným biologickým materiálem, který pochází z těla. Přestože má člověk právo udělit souhlas s dalším využitím oddělené části svého těla, není obecně oprávněn s nimi volně nakládat, jak by jinak bylo v soukromém právu obvyklé.⁶⁴ Lidské tělo ani jeho části nesmí být zdrojem finančního prospěchu, tudíž přenechání musí být bezúplatné.⁶⁵ I zde však můžeme najít výjimku. Pro některé části těla platí právní fikce, která stanovuje, že po jejich oddělení od zbytku lidského těla se stávají věcí movitou a mohou být předmětem soukromých práv majetkových. Jsou to takové části těla, které lze bezbolestně odejmout bez znecitlivění a které se přirozenou cestou obnovují, tedy např. vlasy, nehty, chlupy, obočí, vlastně všechno, co má původ v lidském těle (tedy i přirozené tělesné výměšky) Originárním vlastníkem je člověk, jemuž byla část těla odňata⁶⁶ a ten s nimi může volně nakládat a převádět je, v tomto případě i za úplatu.

⁶⁴ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 419

⁶⁵A contrario §112 NOZ

⁶⁶LAVICKÝ, P. A kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 601

3.1.4. Ochrana lidského těla po smrti člověka

NOZ výslovně stanovuje, že ochrana osobnosti se vztahuje i na tělo mrtvého člověka, čímž je zajišťována postmortální ochrana člověka jako výraz úcty k člověku a jeho přirozeným právům. Především se klade důraz na slovo člověka vyjadřující přání, jak má či nemá být s jeho tělem po smrti naloženo.⁶⁷ Toto pravidlo navazuje na zásadu nedotknutelnosti člověka, ta je ovšem limitována normami veřejnoprávními, kdy autonomie vůle člověka rozhodnout o posmrtném naložení s jeho tělem je omezená ochranou veřejné morálky, zdraví a pořádku. Pokud by se tak dotčený člověk např. rozhodl, že nechce být vůbec pohřben, nebylo by možno k takovému přání přihlížet.⁶⁸

Pohřbení je základní způsob naložení s tělem zemřelého. Vedle toho je však přípustné využití těla pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům⁶⁹ či k provedení pitvy. Zákonodárce zde zvolil princip předpokládaného (presumovaného) nesouhlasu, kdy platí, že neprojevil-li člověk souhlas s využitím svého těla po smrti výše uvedenými způsoby, má se za to, že nesouhlasí. Dříve bylo možné souhlas získat i od osoby blízké zemřelému, to však občanský zákoník do nové úpravy nezakotvil a souhlas se tak váže jen na osobu zemřelou. Souhlas s pitvou a dalším využitím těla může člověk projevit ve veřejné listině nebo vůči poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli. Existuje i možnost zapsat své stanovisko do rejstříku, ten však dosud nebyl zřízen. Dotčená osoba má logicky právo svůj souhlas i odvolat - pokud se tak děje ve zdravotnickém zařízení, musí tak učinit písemnou formou. Existují i zákonné důvody opravňující provedení pitvy či použití lidského těla k medicínským účelům. Pitvy ke zjištění nemoci a ověřování diagnózy, ke zjištění příčin náhlých či násilných úmrtí (v případech stanovených zákonem o zdravotních službách) a soudní pitvy při podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem, se provádějí povinně.

Odlišné podmínky platí při odběru orgánů a tkání z těla zemřelého. Bez výslovného souhlasu lze postupovat v případech upravených transplantačním zákonem, který je postaven na principu předpokládaného souhlasu. To znamená, že ten, kdo se za svého života nevyjádří tak, že nesouhlasí s posmrtným odběrem svých orgánů, stává se

⁶⁷Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012, důvodová zpráva k §113 až 117

⁶⁸ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 428

⁶⁹Tamtéž, s. 419

jejich možným dárcem.⁷⁰ Nesouhlasící s posmrtným odběrem se mohou zaevidovat v Národním registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem svých orgánů a tkání nebo svůj nesouhlas prohlásit ve zdravotnickém zařízení před ošetřujícím lékařem a za přítomnosti alespoň jednoho svědka.

3.2. Důstojnost, čest a vážnost

Důstojnost, čest a vážnost jako základní práva a dílčí prvky osobnosti každého člověka jsou uvedeny v demonstrativním výčtu v § 81 NOZ. K jejich ochraně postačí tato generální klauzule, jelikož nejsou upraveny jinými ustanoveními občanského zákoníku. Tato ochrana navazuje na čl. 10 Listiny, který hovoří o lidské důstojnosti, osobní cti a dobré pověsti, jehož cílem je chránit psychické součásti komplexní integrity fyzické osoby.⁷¹

Důstojností se rozumí hodnota, která se odvíjí od základního statusu člověka jako svobodné a rovnoprávné lidské bytosti. V důstojnosti jsou si všichni lidé rovni.⁷² Lidskou důstojnost mají všechny fyzické osoby stejnou, nezáleží na jejich postavení ve společnosti, ani na jejich rase, vzdělání či pohlaví. Čest bývá zpravidla spojována s postavením člověka ve společnosti. Jde o hodnotu, kterou člověk pro své postoje i chování postupně ve společnosti získává (mluví se o osobní cti). Postavení člověka v uzavřeném okruhu lidí (odborném, pracovním, uměleckém apod.) je také předmětem ochrany jako profesní čest.⁷³ Charakteristickou zvláštností práva na čest oproti ostatním dílčím právům osobnostně právní ochrany je skutečnost, že i když toto právo ve svém základu vzniká narozením, resp. již početím fyzické osoby, jeho rozsah se v průběhu jeho života mění.⁷⁴ Stejně je to mu tak i u vážnosti, která souvisí obvykle se zásluhami člověka ve společnosti a často bývá spojována s jeho vyšším věkem.

⁷⁰KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 252

⁷¹FIALA, J., KINDL, M. a kol. Občanské právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 681

⁷²DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 257

⁷³Tamtéž, s. 257

⁷⁴KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 309

Neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti je jednání směřující proti osobní i mravní integritě fyzické osoby, které je objektivně způsobilé snížit její důstojnost, vážnost a čest a které ohrožuje její postavení a uplatnění ve společnosti.⁷⁵ K zásahu může dojít např. šířením nepravdivých informací o konkrétní osobě na veřejnosti, schopných značnou měrou ohrozit čest a důstojnost nebo narušit soukromý a rodinný život. O snížení důstojnosti postižené fyzické osoby či její vážnosti ve společnosti ve značné míře půjde pouze tam, kde za konkrétní situace, za které k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo, jakož i s přihlédnutím k dotčené fyzické osobě, lze spolehlivě dovodit, že by nastalou nemajetkovou újmu vzhledem k intenzitě a trvání nepříznivého následku spočívajícího ve snížení její důstojnosti či vážnosti ve společnosti, pocítovala jako závažnou zpravidla každá fyzická osoba nacházející se na místě a v postavení postižené fyzické osoby.⁷⁶

Porušit čest člověka lze písmem, slovem, obrazem či jednáním zneuctvujícím, difamujícím, které člověka diskredituje či dehonestuje. Zpravidla k tomu dochází sděleními (skutkovými tvrzeními), která nejsou pravdivá. Pokud jde o tvrzení, jež jsou skutečnostmi ze soukromého života dotčené osoby, pak takovým poskytuje občanské právo ochranu proti jejich uvádění v rámci ochrany osobního soukromí dokonce i tehdy, nejde-li vůbec o skutečnosti difamující.⁷⁷ Právo na čest lze porušit i formou hodnotících úsudků – kritikou. Kritika jako součást svobody projevu a široké a veřejné informovanosti je nepochybně důležitým nástrojem demokracie ve společnosti. Současně je však třeba zdůraznit, že svoboda projevu, včetně práva pronášet kritiku musí mít v demokratické společnosti své meze, jelikož jejich překročení pravidelně vede k závažným nežádoucím újmám na právu na ochranu osobnosti kritizovaných fyzických osob.⁷⁸ Oprávněnou a neoprávněnou kritikou se zabýval i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí, kde stanovil, že kritikou přípustnou je kritika věcná a konkrétní, přiměřená co do formy, obsahu a místa a nevybočuje z mezí nutných k dosažení sledovaného a společensky uznávaného účelu. Především o věcnou kritiku nepůjde tam, kde kritika vychází z nepravdivých podkladů, a která z těchto nepravdivých podkladů

⁷⁵Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 1.10.2002, sp. zn. 28 Cdo 983/2002

⁷⁶Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.12.2013, sp.zn. 30 Cdo 2042/2013

⁷⁷KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 318

⁷⁸Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.7.2005, sp. zn. 30 Cdo 2573/2004

dovozuje vlastní hodnotící úsudky. V takových případech, pokud je utvořený hodnotící úsudek znevažující, není možné již z tohoto důvodu považovat kritiku za přípustnou.⁷⁹

3.3. Podoba a soukromí

Úprava ochrany podoby a soukromí je v NOZ zařazena pod jednou rubrikou, což se nejeví jako zcela opodstatněné, vzhledem k tomu že jde o dvě samostatná dílčí osobnostní práva. Důvodem pro to může být inspirace v občanskoprávních úpravách jiných států, kde se právo na podobu poskytuje v rámci osobního soukromí. Nesporné však je, že oba tyto instituty jsou osobnostními složkami člověka a zasluhují si podrobnější rozbor.

Podobou člověka lze rozumět souhrn opticky vnímatelných, neopakovatelných, svérázných a dynamicky se proměňujících charakteristik člověka, které umožňují jeho individualizaci, resp. identifikaci.⁸⁰ S technickým rozvojem možností zobrazení podoby člověka logicky vyvstala potřeba ochrany podoby člověka ve formě podobizny a jejího šíření. Právo na podobu vzniká již narozením každé fyzické osoby. Obsahem tohoto práva se rozumí uživatelské a dispoziční právo subjektu ve vztahu k zachycení jeho podoby. V pozitivním smyslu toto právo zahrnuje oprávnění subjektu zachytit svou podobu, resp. udělovat jiným svolení k jejímu zachycení. V negativním smyslu toto právo zahrnuje oprávnění bránit se proti neoprávněnému zachycení podoby ze strany jiného subjektu.⁸¹

Formulace NOZ, že rozšiřovat podobu člověka lze jen s jeho svolením, byla poněkud pojmově nepřesně zvolená. Je třeba ji vykládat tak, že se vztahuje k případům rozšiřování zobrazení podoby člověka, tj. směřuje k institutu podobizny a obrazového záznamu.⁸² Právo k podobizně je právem k hmotnému zachycení podoby člověka, které vzniká až tehdy, kdy je podoba na podobizně zachycená již individualizovatelná. To platí i tehdy, kdyby podobizna sama nebyla ještě dohotovená (případ negativu fotografie,

⁷⁹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.7.2005, sp. zn. 30 Cdo 2573/2004

⁸⁰ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 323

⁸¹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.7.2000, sp. zn. 30 Cdo2304/99

⁸²ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 326

skicy malířského portrétu apod.).⁸³ Forma souhlasu se zachycením podoby není stanovená, má se tedy za to, že může být udělen i konkludentně, avšak z právního jednání musí být zřejmé, že byl udělen. Souhlas se předpokládá při vědomém vstupu člověka do prostor, které jsou monitorovány. Většinou bývá souhlas se zachycením podoby udělován současně i pro její rozšiřování. V tomto případě se uplatní vyvratitelná právní domněnka rozsahu svolení, podle níž souhlasem s vlastním vyobrazením člověk uděluje souhlas i k jeho obvyklému a s ohledem na okolnosti případu zároveň i pro něho předvídatelnému rozšíření podobizny.⁸⁴

Přirozeným právem člověka je brát se o vlastní štěstí a štěstí osob blízkých, což spočívá v možnosti člověka svobodně rozhodnout o vlastním sebeurčení ve společnosti. Právo na soukromí člověka je právo rozhodnout podle vlastního uvážení, zda, v jakém rozsahu a jakým způsobem mají být skutečnosti jeho osobního soukromí zpřístupněny jiným. Jeho cílem je zajistit člověku nerušenost soukromé sféry, v níž může všestranně rozvíjet svoji osobnost.⁸⁵ Neoprávněnými zásahy, pokud k nim není zákonný důvod, jsou zejména narušování soukromých prostor druhého člověka, sledování jeho soukromého života, pořizování zvukových nebo obrazových záznamů o jeho soukromém životě, využívání takových záznamů a jejich šíření, a to vše bez uděleného souhlasu.

3.4. Projevy osobní povahy

Ačkoli projevy osobní povahy systematicky patří pod ochranu podoby a soukromí, pro lepší přehlednost jsem je ve své práci zařadila do samostatné podkapitoly. Projevy osobní povahy, podobizny, písemnosti osobní povahy (např. deníky), jakož i zvukové či obrazové záznamy týkající se člověka a jeho projevů osobní povahy požívají stejné ochrany jako soukromí člověka. Předmětem této ochrany není hmotný substrát, resp. nosič (ty jsou předmětem vlastnického práva), nýbrž jejich myšlenkový obsah a

⁸³KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 291

⁸⁴ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 327

⁸⁵Tamtéž, s. 328

forma.⁸⁶ Zasahovat do nich nelze bez svolení dotyčné osoby, přičemž takové svolení je možno udělit ad hoc, na dobu neurčitou nebo na dobu určitou. Udělené svolení lze odvolat, třebaže bylo dáno na dobu určitou⁸⁷, přičemž nebylo-li toto odvolání odůvodněno podstatnou změnou okolností či s ním druhá strana nemohla počítat, má osoba, jíž bylo svolení uděleno, možnost domáhat se náhrady vzniklé škody. I zde ovšem existují zákonem povolené výjimky, kdy do soukromé sféry člověka lze zasáhnout i bez jeho souhlasu, nazývající se licence.

3.4.1. Zákonná licence úřední, vědecká resp. umělecká a zpravodajská

Projevy osobní povahy lze použít či pořídit k úředním účelům na základě zákona v případě, že příslušný zákonný předpis takový postup předpokládá, resp. umožňuje (půjde o postupy v trestním soudním řízení, v občanském soudním řízení i v řízení správním).⁸⁸ Zde - pokud nejsou překročeny zákonem stanovené meze - jde o situace, kdy nad individuálními zájmy jednotlivých fyzických osob, do jejichž osobnosti je zasahováno, převládá závažnější, významnější a funkčně vyšší zvláštní veřejný zájem.⁸⁹ Pod úřední licenci spadá i případ, když někdo vystoupí veřejně v záležitosti veřejného zájmu, např. vystoupení na veřejném zasedání obce. Tím dochází jednak ze strany jednotlivců, tak ze strany sdělovacích prostředků k realizaci práva veřejné kritiky.

Na podporu rozvoje vědecké a umělecké tvorby slouží licence vědecká, resp. umělecká. Pro účely vědecké mohou být projevy osobní povahy použity zásadně při použití odborných vědomostí a znalostí a příslušných dovedností nebo schopností ze strany oprávněné osoby.⁹⁰ Účelem uměleckým může být např. pořízení portrétní fotografie a její vystavení na výstavě.

Licencí zpravodajskou neboli reportážní se rozumí právo veřejnosti na informace o věcech obecného nebo veřejného zájmu prostřednictvím hromadných

⁸⁶KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 324

⁸⁷DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 258

⁸⁸ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 333

⁸⁹Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.9.2007, sp. zn. 30 Cdo 2998/2006

⁹⁰LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 540

sdělovacích prostředků. Nejčastěji se tak děje zpravodajstvím tiskovým, rozhlasovým a televizním. I zde je rozhodující účel, v tomto případě tedy zpravodajský, který lze zpravidla usuzovat především z dlouhodobého zaměření činnosti osoby, která tuto zákonnou licenci využívá, nelze však vyloučit ani zpravodajství jednorázové.⁹¹

Všechny výše uvedené licence jsou bezúplatné a je na ně kladen požadavek přiměřenosti zásahu. Zákonný důvod k zásahu do soukromí fyzické osoby nesmí být využit nepřiměřeným způsobem s ohledem na oprávněné zájmy dotčeného člověka a na konkrétní okolnosti věci. Osobnostní zájmy dotčeného člověka musí být jako elementární respektovány a ochraňovány a jsou v každém případě nedotknutelné.⁹²

3.4. Jméno člověka a pseudonym

I přesto, že úprava práva na ochranu jména a pseudonymu není zařazena mezi ustanovení o osobnosti člověka, je nepochybné, že mezi dílčí osobnostní práva patří. Je významným atributem osobnosti člověka, je určujícím individualizačním znakem, pod nímž se osoba ve společnosti uplatňuje. Jménem se myslí osobní jméno člověka a příjmení, případně další jména člověka a rodné příjmení.

Obsahem práva na jméno je výlučné právo fyzické osoby mít a užívat v právním styku ke svému označení jména, disponovat s ním a zároveň – a to zejména – bránit tomu, aby někdo jiný, ať již k jakémukoliv účelu, jejího jména k označení neoprávněně užíval.⁹³ Každý má právo na ochranu svého jména a na úctu k němu. Může dojít k případu, kdy jiný používá jiné jméno než své vlastní. Pokud se tak děje v právním styku, pak nese následky a újmy z toho vzniklé. Při úmyslném užití jména jiného může dojít k neoprávněnému zásahu do tohoto osobnostního práva. Užití jména jiného může být nejrůznějšího druhu a mít nejrůznější formy. Může jít o užití v souvislosti s neoprávněným uveřejněním určité zprávy, či že bylo jméno neoprávněně užito k pojmenování veřejného prostranství, výrobku apod. Častý je případ použití jména

⁹¹LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 540

⁹²ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 336

⁹³KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 283

známého kulturního nebo vědeckého pracovníka, popř. sportovce k reklamním účelům.⁹⁴ Za neoprávněné užití jména však nelze považovat každé označení jménem, které je shodné se jménem, které někomu přísluší, nýbrž jen označení takovým jménem za okolností, jež by objektivně mohly vyvolat dojem, že jde o konkrétní fyzickou osobu.⁹⁵ Další situací, proti které se člověk může bránit, je zpochybnění jeho práva ke jménu, což může spočívat např. v jeho komolení, vedení člověka v listinách pod jiným jménem apod. Zákon pamatoval i na prostředky ochrany jména, tedy upuštění od neoprávněného zásahu nebo odstranění jeho následku.

Oproti OZ přišel NOZ s novým institutem, a to s uplatněním ochrany jména člověka osobou jinou než tou, které toto osobnostní právo náleží. Pokud tato osoba nemůže uplatnit své právo, a to je-li nepřítomná, nezvěstná, nesvéprávná či je zde jiný důvod proč jej nemůže uplatnit, může tak za ni učinit jeho manžel, potomek, předek nebo partner, za předpokladu, že dotčený nedal výslovně najevo, že si tak nepřeje. Jelikož jedním z cílů NOZ je přispět k upevnění rodinných vazeb a posílení soudržnosti rodiny, zavedl poměrně zvláštní ochranu tam, kde neoprávněný zásah do jména jedné osoby podstatně zasahuje vážnost celé rodiny.⁹⁶ Ochrany se může domáhat samostatně manžel nebo jiná osoba dotčenému blízká, byť do jejich práv přímo zasaženo nebylo. Tento institut je zatím našemu morálnímu nazírání nevlastní, vždyť inspirací pro něj byl italský občanský zákoník vznikající za jiných historických a kulturních podmínek, a proto dosud není jasné, zda se tento institut u nás vžije.

Ochrana je přiznávána i jménu krycímu nebo-li pseudonymu. Dochází tak k důslednému odlišování veřejnoprávní povinnosti člověka užívat v úředním styku své matriční jméno⁹⁷ oproti soukromoprávní svobodě člověka používat pro označení sama sebe v soukromém styku jiné vlastní označení.⁹⁸ Může se jednat o krycí jméno, osobní značku či jiné označení užívané nejčastěji v literární, umělecké či vědecké tvorbě. Ochrana je pseudonymu poskytována v co nejširší možné míře a proto občanský zákoník mluví záměrně o přijetí pseudonymu, nikoli o vytvoření, z důvodu toho, že lze

⁹⁴KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 287

⁹⁵Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.9.2004, sp. zn. 30 Cdo 181/2004

⁹⁶Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012, důvodová zpráva k §77 až 79

⁹⁷Pro úkony týkající se práva veřejného, tedy ve styku s orgány veřejné moci, má člověk zákonem o matrikách (zákon č. 301/2000 Sb.) takovou povinnost uloženou.

⁹⁸LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 380

za pseudonym přijmout i pojmenování někým jiným, např. přezdívkou. Pseudonym požívá stejné ochrany jako jméno poté, vejde-li ve známost a jestliže se pro určitou osobu stal natolik příznačným, že sám o sobě tvoří dostatečný individualizační znak, resp., kdy je nutným doplňujícím znakem pro individualizaci určité fyzické osoby.⁹⁹

⁹⁹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.10.2006, sp. zn. NS 30 Cdo 2116/2006

4. Ochrana osobnosti člověka právnickou osobou

Právo hájit zájmy, do nichž bylo člověku zasaženo, má zásadně člověk, do jehož konkrétních práv bylo zasaženo. O jednom z prolomení této zásady jsem se zmínila již v předchozí kapitole, konkrétně u ochrany jména, kdy za jistých podmínek mohou právo na ochranu jména za jiného uplatnit i jiné osoby.¹⁰⁰ I co se týče právnických osob, občanský zákoník jim staronově přiznává oprávnění uplatnit právo na ochranu osobnosti člověka, souvisel-li neoprávněný zásah do osobnosti člověka s jeho činností v právnické osobě. Za staronový institut jsem jej označila proto, že byl upraven již v původním znění OZ¹⁰¹, novelizací z roku 1991 bylo však toto ustanovení zrušeno.

Za života dotčené fyzické osoby tak může právnická osoba učinit pouze se svolením a jménem dotčené osoby. V takovéto formě se toto ustanovení jeví v zásadě nadbytečné, jelikož se nejedná o nic jiného než zastoupení člověka při soukromém právním jednání, konkrétně o zastoupení smluvní, jež se však může dít obecně, nikoli pouze pro účely ochrany osobnosti, přičemž takto může být zastoupením pověřen v zásadě kdokoli, nejen právnická osoba.¹⁰² Význam má komentované ustanovení spíše tehdy, jde-li o fyzickou osobu, která je nepřítomná či neschopná úsudku. V takovém případě nastává zastoupení právnickou osobou ex lege v okamžiku nepřítomnosti člověka či ztráty jeho schopnosti tvořit úsudek. Podmínkou možnosti uplatnění tohoto práva je činnost dotčené fyzické osoby v té právnické osobě a zásahy s touto činností související. Může se jednat např. o pracovní poměr, členství, výkon funkce orgánu, smluvní závazek příkazu či díla a vyloučit zřejmě nelze ani činnost faktickou bez platného právního důvodu. Rozhodující je zde tedy existence skutečné činnosti pro konkrétní právnickou osobu při naplňování jejího účelu.¹⁰³

Z hlediska praxe je nevýznamné, zda k újmě došlo i na straně právnické osoby či nikoli. Případný souběh zásahů jedním skutkem vyloučen není. Je však nutno při konkrétním posouzení věci důsledně rozlišovat, zda se újma děje přímo na osobnosti

¹⁰⁰ §78 odst 2 a 3 NOZ

¹⁰¹ Srov. § 14 OZ, před novelizací zákonem č. 509/1991 Sb., ve znění: Týká-li se zásah směřující proti osobnosti občana jeho činnosti ve společenské organizaci, může právo na ochranu jeho osobnosti uplatnit i tato organizace.

¹⁰² LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 500

¹⁰³ LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 500-501

člověka nebo naopak újma právnické osobě.¹⁰⁴¹⁰⁵ Obecně lze tedy říci, že právo na ochranu své osobnosti může za svého života uplatnit jak samotný dotčený člověk, tak jeho jménem i jeho zástupce, ať už jde o osobu právnickou, zákonného zástupce či opatrovníka.

Novinkou je institut postmortální ochrany osobnosti právnickou osobou v § 83 odst. 2 NOZ. Jedná se o analogii posmrtné ochrany člověka osobami jemu blízkými.¹⁰⁶ Zásahy musí opět souviset s činností člověka v právnické osobě, rozdílem však je, že ochranu může právnická osoba uplatňovat z povahy věci svým jménem, aniž by potřebovala souhlas jiného. Domáhat se může upuštění od zásahu do osobnosti člověka a odstranění jeho následků. Tato úprava byla zřejmě zvolena kvůli zájmu právnické osoby, aby dotčení osobnostních práv zemřelého (především ve vztahu k jeho cti a důstojnosti) se případně negativně neodrazilo na jejím dobrém jménu, resp. pověsti, ač přímou ochranu mj. tohoto statku zajišťuje § 135 NOZ.¹⁰⁷

¹⁰⁴Tamtéž, s. 501

¹⁰⁵ § 135 NOZ

¹⁰⁶ § 82 odst. 2 NOZ

¹⁰⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 320

5. Předpoklady pro odškodnění imateriální újmy

5.1. Předpoklady vzniku povinnosti k náhradě újmy za neoprávněný zásah do osobnostních práv

Jak již bylo dříve řečeno, všeobecné osobnostní právo je právem absolutním, tedy působí vůči všem (erga omnes) subjektům – jak fyzickým tak právnickým osobám. Každá fyzická osoba má právní postavení suveréna ve vztahu k ostatním subjektům s rovným právním postavením, neboli že všichni ostatní musí toto jeho právo respektovat¹⁰⁸ a zdržet se jakýchkoliv neoprávněných zásahů do tohoto práva.

Aby mohlo dojít ke vzniku občanskoprávních sankcí za nehmotnou újmu, musí být splněny následující hmotněprávní podmínky:

- a) existence zásahu, který je objektivně způsobilý vyvolat nemajetkovou újmu, spočívající buď v porušení či jen v ohrožení osobnosti fyzické osoby v její fyzické a morální jednotě;
- b) neoprávněnost (protiprávnost) tohoto zásahu;
- c) existence příčinné souvislosti mezi a) a b).¹⁰⁹

Ad a) Občanskoprávní ochrana přísluší člověku ne jen při porušení, ale i při pouhém ohrožení osobnosti fyzické osoby, lze-li předpokládat, že takové ohrožení je způsobilé vyvolat újmu. Musí se vždy jednat o újmu imateriální, která nezasahuje do majetkové sféry postiženého a není přesně vyjádřitelná v penězích.

Ad b) Neoprávněným zásahem je zásah, který je v rozporu s právním řádem. K zásahu může dojít ústně, písemně či jiným chováním. I pasivní chování původce zásahu může být kvalifikováno jako neoprávněný zásah, pokud jím utrpí např. čest a důstojnost fyzické osoby. O neoprávněný zásah nepůjde, dala-li k němu fyzická osoba svolení a také tehdy, kdy je zásah dovolen zákonem, pokud tak nejsou překročeny zákonem stanovené meze (jde o situace upravené zákonnými licencemi).

¹⁰⁸KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 89

¹⁰⁹Tamtéž, s. 150

Ad c) Třetí, avšak neméně významnou podmínkou, je příčinná souvislost (kauzální nexus) mezi neoprávněným zásahem do osobnosti a vznikem nemajetkové újmy. Fyzická či právnická osoba mohou být činěny odpovědnými za nemajetkovou újmu na osobnosti jiné fyzické osoby pouze tehdy, jestliže skutečnost, za kterou odpovídají (v tomto případě neoprávněný zásah), skutečně vyvolal (způsobil).¹¹⁰ To znamená, že mezi neoprávněným zásahem a újmou musí existovat vztah příčiny a následku. Na určení příčinné souvislosti se vyvinula řada teorií, v občanském právu je nejčastěji využívána teorie podmínky a teorie adekvátní příčinné souvislosti. Dle teorie podmínky (*conditio sine qua non*) je z množiny veškerých příčin hledána taková okolnost, bez níž by škoda nevznikla, resp. vznikla vzdor její existenci. Jestliže by pak škoda bez jednání škůdce nebo škodné události nenastala, je dán základní předpoklad pro vznik povinnosti k náhradě škody.¹¹¹ Teorie adekvátnosti vychází z toho, zda je újma podle obvyklého chodu věcí adekvátním důsledkem potiprávního jednání. Dle soudní praxe pro stanovení existence příčinné souvislosti je dostačující, pokud není vznik újmy vysoce nepravděpodobný¹¹² a předmětné porušení povinnosti jednání bylo alespoň jednou z hlavních příčin vzniku škody.¹¹³

Odpovědnost je zde založena na objektivním principu. Na straně původce neoprávněného zásahu se nevyžaduje existence subjektivního předpokladu ve formě zavinění, ať již úmyslu (přímého či nepřímého) anebo nedbalosti (vědomé či nevědomé).¹¹⁴ Vzniklá imateriální újma na všeobecném osobnostním právu fyzické osoby je totiž stejně závažná bez ohledu na to, zda ji původce chtěl způsobit či ne. Subjektivní prvek zavinění má význam jen při určování výše náhrady nemajetkové újmy v rámci zohlednění okolností, za nichž k porušení práva došlo.¹¹⁵

¹¹⁰KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 163

¹¹¹ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 934

¹¹²Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05.

¹¹³NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZAHOROVÁ, E. Nový občanský zákoník. Náhrada škody. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014, s. 34

¹¹⁴Tamtéž, s. 164

¹¹⁵Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.9.2012, sp. zn. 30 Cdo 4842/2010

5.2. Preventivní povinnost

Preventivní povinnost neboli obecná povinnost předcházet škodám není v občanském právu novinkou. Dřívější příliš široké vymezení však vedlo v praxi k nepředvídatelným efektům a do soukromých poměrů vnášelo prvek nejistoty. V nové úpravě prevenční povinnost není neomezená a neváže se pouze na složku pasivní, tj. na povinnost zdržet se konání, které by mohlo způsobit újmu jinému, ale současně výslovně stanoví i aktivní složku prevenční povinnosti, a to za zákonem stanovených podmínek povinnost (aktivně) zakročit na ochranu jiného.¹¹⁶

Občanskoprávní prevenci lze charakterizovat jako souhrn způsobů a forem předcházení ohrožení a porušování subjektivních občanských práv, tj. práv, která jsou upravována a chráněna normami občanského práva hmotného v objektivním smyslu. Vlastní obsah úpravy občanskoprávní prevence spočívá ve stanovení určitého systému prevenčních právních povinností, jakož i nepříznivých právních následků (sankcí) spjatých s jejich ohrožením či porušením.¹¹⁷ Pokud to vyžadují okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen si počínat při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo vlastnictví jiného. Nejedná se přitom o nic jiného než o obecně vnímanou a akceptovanou povinnost konat a chovat se v běžném životě vždy předvídavě a ohleduplně tak, abychom jinému nezpůsobili újmu, kterou bychom případně sami, v postavení poškozeného, rovněž vnímali jako ztrátu na majetkových či osobních právech.¹¹⁸ Povinnost zakročit má povinný v případě, že buď sám nebezpečnou situaci vytvořil nebo nad ní má kontrolu, popřípadě to odůvodňuje specifický poměr mezi osobami. Aktivní složka prevenční povinnosti je rozšířena i na všechny osoby, které mohou zakročit k odvrácení újmy bez toho, aniž by museli vynaložit podstatně více nákladů či sil, než které jsou spojeny se závažností hrozící újmy. To vše ovšem za předpokladu, že to lze po této osobě spravedlivě požadovat. I sám ten, komu hrozí újma, má povinnost k jejímu odvrácení způsobem přiměřeným okolnostem a neučiní-li tak, nese ze svého, čemu mohl zabránit. Jedná se o

¹¹⁶NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZAHOŘOVÁ, E. Nový občanský zákoník. Náhrada škody. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014, s. 34

¹¹⁷Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.2.2003, sp. zn. 25 Cdo 618/2001

¹¹⁸NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZAHOŘOVÁ, E. Nový občanský zákoník. Náhrada škody. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014, s. 34

aplikaci zásady „neminem laedere“ tedy nikomu neškodit. Generální prevenční povinnost má zachovávat každý, bez ohledu na to, zda pro něj vyplývá ze smlouvy či z obecné právní povinnosti. Každý je povinen zachovávat takový stupeň bedlivosti (pozornosti), který lze po něm vzhledem ke konkrétní časové a místní situaci rozumně požadovat a který je způsobilý zabránit či alespoň co nejvíce omezit riziko vzniku škody (újmy) na životě, zdraví či majetku; uvedené ustanovení mu však neukládá povinnost předvídat každý v budoucnu možný vznik škody - generální prevenční povinnost není bezbřehá.¹¹⁹

Obecná úprava prevenční povinnosti nemá za cíl nahrazovat již existující ochranné normy či vytvářet nové, nýbrž jejím účelem je aplikovat existující normy na povinnost bránit vzniku újmy svojí či na zájmech jiného. Prevenční povinnost podle §2900 NOZ má tedy subsidiární povahu a soud by měl vždy zjistit, zda došlo k porušení některé konkrétní právní povinnosti.¹²⁰

5.3. Okolnosti vylučující protiprávnost

Vzhledem k tomu, že porušení právní povinnosti je jednání v rozporu s objektivním právem, je z toho třeba důsledně dovozovat, že protiprávním nemůže být takové jednání, které objektivní právo dovoluje, či dokonce příkazuje provést, neboli kdy lze říci, že je ospravedlnitelné.¹²¹ Důvody vylučující protiprávnost označují takové situace, ve kterých ochranný účel deliktního práva ustupuje do pozadí a úmyslné nebo nedbalostní porušení právních statků třetího je aprobováno.¹²² Důkazní břemeno o existenci těchto okolností leží na škůdci a jeho neunesení vede k povinnosti k náhradě újmy. Mezi okolnosti vylučující protiprávnosti řadíme jak důvody ve prospěch škůdce (plnění zákonné povinnosti, výkon subjektivního práva, svépomoc), tak i důvody ve prospěch poškozeného (nutná obrana a krajní nouze), a v neposlední řadě i svolení

¹¹⁹Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 4.2.2014, sp. zn. 1 Cmo 303/2013

¹²⁰HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1512

¹²¹ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: Závazkové právo. Páté, jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2009, s. 391

¹²²ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 929

poškozeného. V této podkapitole se však budu zabývat jen nutnou obranou a krajní nouzí, jelikož všechny ostatní důvody jsou již zmíněny v jiných částech této práce. Nutná obrana i krajní nouze jsou legitimními prostředky pro aktivní ochranu vlastních práv, a pokud jsou splněny jejich podmínky, nevzniká zde povinnost k náhradě újmy jimi způsobené.

5.3.1. Nutná obrana

Nutná obrana je zvláštním případem svépomoci. Opírá se o zásadu „vim vi repellere licet“ (je dovoleno odrazet násilí násilím) – představuje odvrácení útoku jako protiprávního činu jiného člověka, přičemž při tomto odvrácení dojde k zásahu do právem chráněných statků útočníka.¹²³ Vždy musí dojít k posouzení toho, který chráněný zájem má vyšší hodnotu a na základě toho se protiprávní jednání ohroženého odmítne nebo potvrdí.

Základním předpokladem nutné obrany je bezprostředně hrozící či trvajícím útok vedený právním subjektem, tedy fyzickou či právnickou osobou. Za útok se považuje aktivní lidské jednání, přičemž může směřovat proti jakémukoliv právem chráněnému statku (např. proti zdraví či životu jiného člověka, proti jeho cti, soukromí apod.).¹²⁴ Útokem nemůže být nečinnost ani udržování protiprávního stavu škůdcem. Obrana vedená proti útoku, který byl pouze hypotetický či již skončil, by znamenala extenzivní exces z nutné obrany a obránce by byl povinen k náhradě újmy, kterou by jím způsobil.

Obrana je úmyslným jednáním a na rozdíl od krajní nouze zde neplatí zásada subsidiarity, tedy nemusí být posledním možným prostředkem k odvrácení útoku – napadený nemá povinnost vyhnout se útoku útekem.¹²⁵ K obraně je povinen volit takové prostředky, které jsou způsobilé hrozící či trvajícím útok zastavit.

Z hlediska mezi obrany, s přihlédnutím k zásadě proporcionality, existují dva korektivy rozsahu nutné obrany, které vylučují její protiprávnost. Prvním případem takového intenzivního excesu je, je-li zjevné, že napadenému hrozí vzhledem k jeho

¹²³HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1524

¹²⁴Tamtéž, s. 1524

¹²⁵Tamtéž, s. 1526

poměrům jen nepatrná újma. Toto kritérium se posuzuje vzhledem k vnitřním a majetkovým poměrům napadeného, neboť postižený statek může mít pro někoho větší významnost než pro jiného a jeho hodnota bude kritériem pro posouzení intenzity obrany i zvolených prostředků. Druhým korektivem rozsahu obrany je její nepřiměřenost. Zcela zjevná nepřiměřenost (očividná, mimořádně hrubá) obrany musí být vždy posuzována ve vztahu ke všem okolnostem případu a posuzuje se podle druhu a intenzity útoku. Rozhodujícím faktorem není proporcionalita proti sobě stojících právních statků, ale pouze přiměřenost prostředků obrany. Napadený tak může k ochraně své věci zasáhnout i do hodnotnějšího statku (např. do zdraví útočníka)¹²⁶ a škoda může být větší než ta z hrozícího útoku.

Nejen u nutné obrany, ale i při posuzování jednání v krajní nouzi se přihlédne k omluvitelnému vzrušení myslí toho, kdo odvracel útok nebo jiné nebezpečí¹²⁷. Jelikož je pro toho, kdo se brání, či se ocitl v krajní nouzi zpravidla obtížné určit a vyhodnotit jak intenzivní hrozící nebezpečí nebo útok je, zohledňuje se subjektivní aspekt pro hodnocení protiprávnosti jednání člověka z důvodu potřeby rychlé reakce a přítomnosti strachu, rozrušení, zmatku, v jejichž důsledku pak tato osoba činí méně racionální rozhodnutí, které je však omluvitelné takovým vzrušením myslí¹²⁸.

5.3.2. Krajní nouze

Krajní nouze je stav hrozícího nebezpečí, který nelze odvrátit jinak než způsobením újmy, ale menší než té, která hrozí.¹²⁹ Nebezpečí je stavem, při kterém přímo hrozí újma, přičemž osoba vystavená riziku vzniku této újmy tuto situaci hodnotí subjektivně a pod okolnostmi daného případu. Základní podmínkou je, aby v rámci krajní nouze bylo odvráceno přímo hrozící nebezpečí, které nebylo vyvoláno samotným

¹²⁶HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1526

¹²⁷ §2907 NOZ

¹²⁸Např. pokud osoba při hašení požáru vytopí okolní byty, ačkoli by stačilo oheň udusit příkrývkou, lze toto jednání za určitých okolností omluvit strachem osoby, tedy jejím omluvitelným vzrušením myslí.

¹²⁹Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012, důvodová zpráva k §2905 až 2908

ohroženým.¹³⁰ Nezáleží na původu nebezpečí, to může být vyvoláno zvířetem, jednáním člověka nebo i přírodní silou. Pokud nebezpečí již pominulo či má hrozit až v budoucnu, nejedná se o krajní nouzi.

Krajní nouze je korigována dvěma požadavky, a to požadavkem proporcionality a subsidiarity. Dle požadavku proporcionality nesmí jednající při odvracení nebezpečí způsobit následek zjevně stejně závažný nebo ještě závažnější než újma, která hrozila. Musí tak dojít k porovnání hodnoty statku, který byl ohrožen, a který byl obětován. Jako nejdůležitější právní statky jsou upřednostňovány zdraví a život nad majetkem. Existuje však i výjimka z tohoto principu, kdy by majetek i bez jednání v krajní nouzi podlehl zkáze. Požadavek subsidiarity ukládá jednajícímu, aby zvolil řešení, které způsobí co nejmenší újmu. O krajní nouzi půjde jen, nebylo-li za daných okolností možné odvrátit nebezpečí jinak, tedy nebyla zde jiná alternativa, přičemž způsobení újmy musí být až krajním východiskem.¹³¹

Zvolená koncepce úpravy krajní nouze v NOZ je však ze strany některých odborníků považována za nevhodně zvolenou. NOZ stanovuje, že kdo jedná v krajní nouzi, není povinen nahradit újmu, kterou svým jednáním způsobil. Takové pojetí by však bylo k neprospěchu třetím osobám, jejichž právní statek by byl při krajní nouzi obětován. Podle Filipa Melzera je tak z hlediska povinnosti k náhradě nutno rozlišovat alespoň dva případy, jejichž odlišení ostatně bylo vlastní i našim dřívějším právním úpravám, a dosud je vlastní mnoha právním řádům. Jde o rozlišení obrany proti věci a ostatní případy krajní nouze.¹³² Směřuje-li tak zásah proti zdroji nebezpečí, neměla by existovat povinnost k náhradě újmy. Naproti tomu u obrany proti věci by absence povinnosti k náhradě škody neměla absentovat. Jako příklad lze uvést zásah do tělesné integrity. Osobě A nebude hrozit škoda, nýbrž újma na zdraví spočívající ve ztrátě ruky. Tuto újmu by bylo možné odvrátit jen tak, že jeho soused B při tom přijde o jeden prst. Má soused povinnost obětovat svůj prst ve prospěch záchrany sousedovy ruky? Subsidiarita i proporcionalita by byly splněny. Pozitivní odpověď, kterou tak dává současný doslovný výklad ustanovení o krajní nouzi, je zcela v rozporu s ochranou tělesné integrity (čl. 7 Listiny). Toto by byl výklad, který je v rozporu s dobrými mravy

¹³⁰ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 916

¹³¹Bude-li proto chodec napaden zvířetem, před kterým může jednoduše utéci, není na místě, aby v rámci subsidiarity na zvíře útočil a zabil jej.

¹³²MELZER, F. Soukromoprávní význam jednání v krajní nouzi. Právní rozhledy, 2014, č. 15-16, s. 549

a vedl by ke krutosti urážející obyčejné lidské cítění (§2 odst. 3 ObčZ).¹³³ Ten, na jehož úkor bylo jednáno, by tak měl mít nárok na náhradu újmy, byť ne pokud podle obecných ustanovení o náhradě újmy, pak např. aspoň podle § 3014 NOZ¹³⁴.

¹³³MELZER, F. Soukromoprávní význam jednání v krajní nouzi. Právní rozhledy, 2014, č. 15-16, s. 549

¹³⁴Srov. §3014 NOZ ve znění: „Obětuje-li se něčí věc v nouzi, aby se odvrátila větší škoda, dá každý, kdo z toho měl užitek, poškozenému poměrnou náhradu.“

6. Nároky vyplývající ze vzniklé imateriální újmy

6.1. Nároky při neoprávněném zásahu do práva na ochranu osobnosti

NOZ dává možnost člověku, kterému byla způsobena nemajetková újma zásahem do jeho všeobecného osobnostního práva, domáhat se určitými prostředky uplatnění jeho práva. Mezi tyto prostředky ochrany osobnosti člověka, které bývají někdy nazývány jako obranné, patří podle §81 NOZ

- a) žaloba zdržovací – žaloba, kterou se poškozený domáhá na povinném upuštění od neoprávněného zásahu;
- b) žaloba restituční (odstraňovací), jejímž účelem je domoci se odstranění následku neoprávněného zásahu.

Dalším prostředkem, na nějž zákonodárce pamatoval, ovšem jehož úprava je zařazena na jiném místě, konkrétně v § 2956 NOZ, je právo domáhat se poskytnutí přiměřeného zadostiučinění (satisfakce), a to za určitých okolností i v penězích. Každý z těchto prostředků lze za zákonných podmínek v konkrétním případě užít samostatně a nebo je pro účinnější ochranu fyzické osoby kombinovat.

Pro to, aby mohla vzniknout sankce za porušení, popř. ohrožení osobnostního práva člověka, je potřeba existence konkrétního zásahu do některé ze složek osobnosti člověka. Tento zásah musí být shledán jako neoprávněný, tj. jsoucí v rozporu s objektivním právem, nebo naopak jako oprávněný (v tomto druhém případě z hlediska práva na ochranu osobnosti nesankcionovaný).¹³⁵ Přitom bude nutno ověřovat, zda dotčený člověk k zásahu nesvolil, a nebo zda takový zásah zákon výslovně dovoluje.

6.1.1. Upuštění od neoprávněného zásahu

Účelem podání zdržovací žaloby u soudu je zakázat neoprávněné rušební jednání. Nezbytnou podmínkou úspěšnosti této žaloby je, aby neoprávněný zásah do

¹³⁵ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 317

osobnostní hodnoty (obojí musí mít vždy zcela konkrétní a individualizovanou podobu) dosud trval, popř. pokračoval (např. podobizna určité osoby pořízená bez jejího souhlasu se stále prodává), anebo aby existovalo konkrétní nebezpečí (hrozba) jeho opakování (např. žalovaný vyhrožuje, že bude neoprávněný zásah opakovat).¹³⁶ Tato žaloba tak není na místě v případě, kdy neoprávněný zásah byl již ukončen, nepokračuje a neexistuje hrozba jeho opakování. Tento prostředek má výrazně preventivní charakter a pokud se jej poškozený úspěšně dovolá, nařizuje povinnému se zdržet a nepokračovat v dalších neoprávněných zásazích. Zákaz se týká vždy jen konkrétního individuálního zásahu, proti kterému je v případě jeho neplnění možné provést soudní výkon rozhodnutí či exekuci.

6.1.2. Odstranění následků neoprávněného zásahu

Dalším obranným a nepeněžitým prostředkem je tzv. odstraňovací žaloba, jejímž cílem je obnovit předchozí stav a odstranit zdroj závadných následků. Poškozený po původci zásahu vyžaduje, aby něco konkrétně vykonal a obnovil tak stav, který neoprávněným zásahem narušil a který zde před zásahem existoval. Nezbytnou podmínkou je, aby následky nastalého porušení osobnosti ještě trvaly, i když neoprávněný zásah sám již skončil (pominul) a dále aby bylo možno následky vzniklého porušení osobnosti¹³⁷ přiměřeným a procesně vykonatelným rozhodnutím reálně odstranit. Návrh tak může mít nejrůznější obsah – např. odstranění neoprávněně vystavené podobizny z výkladní skříně, zničení neoprávněně pořízeného obrazového snímku, zvukového záznamu, zničení negativu fotografie, vyřazení knihy z prodeje.¹³⁸ Stejně jako u upuštění od neoprávněného zásahu, i zde musí být výrok soudu konkrétní a určitý a musí zcela jasně vymezit, které konkrétně nastalé následky mají být odstraněny.

¹³⁶KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 176

¹³⁷Tamtéž, s. 178

¹³⁸Tamtéž, s. 178

6.1.3. Přiměřené zadostiučinění

Přiměřené zadostiučinění, jak již bylo zmíněno výše, je v NOZ podřazeno pod obecná ustanovení o způsobu a rozsahu náhrady újmy. U újmy, která nemá majetkový charakter, nastupuje princip kompenzační (satisfakční), kdy poskytnuté plnění má přinést odčinění nemajetkové újmy v podobě zadostiučinění, které má alespoň zmírnit (odčinit) nepříznivé stavy vzniklé škodlivým zásahem do osobnostní sféry poškozeného, případně poskytnout poškozenému možnost, aby si těžko měřitelné a na peníze ne zcela spolehlivé a exaktně převoditelné potíže nemajetkového charakteru vykompenzoval tím, že si pomocí prostředků či předmětů, pořízených za poskytnutou náhradu, zpříjemní či usnadní život.¹³⁹

Primárně se imateriální újma odčínuje nemajetkovými prostředky tzv. zadostiučiněním v morální formě. Příkladem takového zadostiučinění může být omluva uveřejněná v hromadných sdělovacích prostředcích či konstatování, že bylo porušeno právo. To, zda je forma morálního zadostiučinění přiměřená a účinná, bude vždy záležet na okolnostech konkrétního případu a jeho objektivním posouzení. Soud při této své úvaze musí přihlížet k intenzitě, povaze a způsobu neoprávněného zásahu, k charakteru a rozsahu zasažené hodnoty osobnosti, k trvání i šíři ohlasu vzniklé nemajetkové újmy pro postavení a uplatnění postižené fyzické osoby ve společnosti atd.¹⁴⁰ Osoba, která se domáhá morálního zadostiučinění, musí petit žaloby vždy formulovat na určitou formu morálního zadostiučinění, a je pak na objektivním posouzení soudu, zda shledá tuto formu postačující, spravedlivou a účinnou. Pokud však takové morální zadostiučinění nezajistí skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy, poskytuje se zadostiučinění subsidiárně v penězích.

S ohledem na povahu nemajetkové újmy neexistuje v určitých případech žádný jiný právní prostředek, kterým by bylo možno újmu zmírnit, než satisfakce majetková a byť jde o satisfakci v oblasti nemateriálních osobnostních práv (obdobně jako u bolestného a ztížení společenského uplatnění), jeho vyjádření peněžním ekvivalentem

¹³⁹ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1085

¹⁴⁰KNAP, J., ŠVESTKA, J. A kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 178

způsobuje, že jde o osobní právo majetkové povahy.¹⁴¹ Možnost peněžitého zadostiučinění je nástrojem speciální i generální prevence, jelikož už sama hrozba uložení satisfakce v penězích je významným stimulem, jehož prostřednictvím občanskoprávní úprava přispívá i ze sociálně-psychologického hlediska k utužování povinnosti každého subjektu respektovat tělesnou a morální integritu osobnosti fyzických osob.¹⁴² V případech ublížení na zdraví a usmrcení se pro specifčnost charakteru této újmy může tato újma nahrazovat pouze v penězích.

Není vyloučeno, aby morální zadostiučinění a materiální satisfakce byly přiznány kumulativně. Za splnění potřebných podmínek může nastat situace, kdy teprve jejich spojením a vzájemným doplněním (komplementaritou) bude s ohledem na okolnosti konkrétního případu možno přiměřeně, tj. odpovídajícím účinným způsobem zmírnit nastalou nemajetkovou újmu na osobnosti člověka. Při rozhodování o peněžitém plnění by však měl mít soud vždy prokázáno, že tu jsou okolnosti, které dokládají, že v konkrétním případě nepostačuje zadostiučinění morální.¹⁴³

6.1.4. Způsob a výše přiměřeného zadostiučinění

Při odčinění újmy na přirozených právech člověka, je škůdce povinen nahradit škodu, nemajetkovou újmu i způsobené duševní útrapy neboli psychické utrpení. Určujícím a klíčovým hlediskem pro stanovení výše náhrady je míra zavinění škůdce, která je v přímé úměře s potřebou materiální satisfakce. V tomto směru lze dojít k závěru, že v případě zlého úmyslu (záměru) na straně původce neoprávněného zásahu by měl soud svůj odsudek nad tímto společensky i právně zvláště odsouzeníhodným chováním vyjádřit právě citelným určením výše peněžitého zadostiučinění.¹⁴⁴ Při určování způsobu a výše přiměřeného zadostiučinění je třeba přihlížet i k tomu, aby byly odčiněny okolnosti zvláštního zřetele hodné. NOZ okolnosti zvláštního zřetele hodné vyjmenovává v ustanovení §2957 demonstrativně, čímž je ponechán prostor pro

¹⁴¹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16.12.2008, sp. zn. 30 Cdo 427/2007

¹⁴²KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 184

¹⁴³Tamtéž, s. 187

¹⁴⁴HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1703

posouzení soudem a doplnění této normy s relativně neurčitou hypotézou podle konkrétních okolností projednávané věci.¹⁴⁵ Výčet je zaměřen především na kvalifikované počínání škůdce, jímž se účinky zásahu zpravidla násobí či alespoň zesilují.¹⁴⁶ Tyto okolnosti lze rozdělit na 4 okruhy:

- a) úmyslné způsobení újmy
- b) zvyšování účinků zásahu jeho zveřejňováním
- c) diskriminace poškozeného a
- d) obdobně závažné důvody.

Ad a) Úmyslné jednání je takové jednání, které již jde za hranice nedbalostního porušení řádné péče. Škůdce si je vědom, že jedná protiprávně, a ví o škodlivém následku, který schvaluje a cíleně jej chce způsobit. Zvláště se jedná o způsobení újmy s použitím lsti, pohrůžky a zneužitím závislosti poškozeného na škůdci.

Ad b) Soud může zvýšit náhradu újmy také v případě, kdy buď sám škůdce, nebo i třetí osoba zvýší účinek zásahu jeho zveřejněním. Takovou třetí osobou mohou být kupříkladu provozovatelé sdělovacích prostředků. Škůdce či třetí osoba tak může činit např. se záměrem zvýšit vlastní majetkový prospěch či ve snaze získat publicitu. Svým počínáním vystupňovává již tak nepříznivé dopady do osobnosti poškozeného tím, že se o nich dozvídá větší počet osob.

Ad c) Přitěžující okolností je rovněž způsobení újmy v důsledku diskriminace poškozeného pro jeho pohlaví, zdravotní stav, etnický původ a víru. Zákaz diskriminace je upraven v řadě právních předpisů, plyne např. z čl. 3 odst. 1 Listiny, ze zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací¹⁴⁷ a dalších. Může se jednat např. o újmu v důsledku odmítnutí obsluhy poškozeného z důvodu jeho etnického původu.

Ad d) NOZ pamatuje i na případy, které nelze předem vymezit z důvodu nepředvídatelnosti životních situací a lidských vztahů. Tato poslední kategorie je tedy blíže nespecifikovaná a bude záležet na okolnostech jednotlivých případů a uvážení soudů, jaké situace pod ně podřadí.

¹⁴⁵ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1103

¹⁴⁶Tamtéž, s. 1103

¹⁴⁷Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů

Rovněž obavu poškozeného ze ztráty života či vážného poškození zdraví je třeba brát na vědomí při určování výše přiměřeného zadostiučinění. Nezáleží, zda vážně ke zranění došlo či zda byl život skutečně ohrožen, naopak se zohledňuje již to, že se poškozený v ohrožení aspoň po jistou dobu cítil. Může jít např. o sdělení nesprávné diagnózy, v jejímž důsledku se poškozený dostal do velmi stresující situace, kterou mohl vnímat i jako bezvýchodnou.

6.2. Náhrady při ublížení na zdraví a usmrcení

Každý člověk má právo na život a zaručuje se nedotknutelnost jeho osoby. Život a zdraví člověka se řadí mezi nejdůležitější právní statky a jako takovým jim má být poskytnuta ochrana v co nejvyšší míře, včetně co nejširšího odčinění majetkové i nemajetkové újmy. Pro specifický charakter života a zdraví, a pro váhu a důležitost, která je těmto statkům přikládána, je přiměřené zadostiučinění poskytováno vždy v penězích. Jen těžko si totiž představit, jak by se dala morálně odčinit újma, kterou kdo druhému způsobil na jeho zdraví.

Zdraví člověka se skládá ze dvou složek, fyzické a duševní. Ublížení na zdraví může spočívat jak v zásahu do tělesné integrity člověka (zranění, onemocnění, otrava), tak do jeho integrity psychické; dochází k porušení normálních tělesných nebo duševních funkcí, a tato porucha znesnadňuje obvyklý způsob života poškozeného.¹⁴⁸ Ublížení na zdraví může zasáhnout jak do oblasti materiální (např. ztráta na důchodu), tak do oblasti imateriální, které se budu v této kapitole blíže věnovat.

6.2.1. Srovnání úpravy OZ a NOZ

Předchozí právní úprava dle OZ určovala výši náhrady nemajetkové újmy (bolestné a náhradu za ztížení společenského uplatnění) pomocí standardizovaných výší peněžních plnění odvislých od bodového ohodnocení příslušného ublížení na zdraví:

¹⁴⁸HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1705

základem byla bodová vyhláška¹⁴⁹. Tato vyhláška stanovovala výši, do které lze náhradu poskytnout a také způsob určování výše v jednotlivých případech. V praxi to fungovalo tak, že zdravotní újma byla přepočtena na peněžitou částku na základě lékařského posudku. Při určování bodového ohodnocení bolesti se hodnotila akutní fáze bolesti (posuzující lékař přitom vycházel z podrobných písemných informací předaných mu předchozím ošetřujícím lékařem), dále se přihlíželo zejména k rozsahu a způsobu poškození zdraví, k jeho závažnosti, k průběhu léčení včetně náročnosti použité léčby i ke vzniklým komplikacím.¹⁵⁰ Bodové ohodnocení se poté vynásobilo aktuální hodnotou jednoho bodu, jež byla ustálena na hodnotě 120,- Kč.

Ke zvýšení náhrad mohlo docházet pouze v případech hodných mimořádného zřetele a s přibývajícím judikaturou se začala zvyšovat potřeba nutné změny tohoto mechanismu. Problematickým se jevil zejména způsob ohodnocení bolesti a její výše, která byla z hlediska komparatistiky např. s jinými evropskými státy nepoměrně nízká.¹⁵¹ Přijetím Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, která v čl. 24 stanovuje nárok na spravedlivou náhradu škody, se problematika ještě zvýraznila, neboť se začalo ještě bouřlivěji diskutovat, zda sazba bodového ohodnocení splňuje kritérium spravedlivého odškodnění. V důsledku těchto uvedených aplikačních problémů pak ze strany některých odborníků (zejména soudců) zazníval názor, že stávající úprava, která lidské zdraví počítá na body, je neetická a v rozporu s ústavním pořádkem.¹⁵² Velmi důležitým se stal náleze Ústavního soudu¹⁵³, ve kterém se Ústavní soud vyjádřil k návrhu navrhovatele (obecného soudu) na zrušení §444 odst. 2¹⁵⁴ OZ pro rozpor s ústavním pořádkem. Svůj návrh odůvodňoval tím, že celý systém odškodňování bolestí a ztížení společenského uplatnění, který je založen na konstrukci násobků vypočtených podle počtu bodů stanovených ministerstvem, následně zavazující soudní znalece, a ve svém důsledku i soud, je celý nedůstojný, odporující principům, které je nutno ctít v demokratické společnosti, jde o zásadní neúctu k právům člověka, a tedy o rozpor s čl. 1

¹⁴⁹HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1706

¹⁵⁰KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. Třetí aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2002, s. 488

¹⁵¹DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy. Právní rozhledy, 2008, č. 15, s. 562

¹⁵²Tamtéž, s. 562

¹⁵³Nález Ústavního soudu ze dne 16.10.2007, Pl. ÚS 50/05

¹⁵⁴ §444 odst.2 OZ ve znění: „Ministerstvo zdravotnictví stanoví v dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí vyhláškou výši, do které lze poskytnout náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění, a určování výše náhrady v jednotlivých případech.“

odst. 1 Ústavy¹⁵⁵ a vylučuje soud z účinné ochrany základních práv a svobod. Ústavní soud návrh zamítl, jelikož zjistil, že předpoklady pro zrušení ustanovení §444 odst. 2 OZ splněny nejsou. Zamítnutí návrhu odůvodnil tím, že se jedná o typické zmocňovací ustanovení, které protiústavní není a konstatoval, že návrh považuje za účelovou snahu, aby Ústavní soud posoudil ústavnost bodové vyhlášky. K návrhu přezkoumání ústavnosti podzákoného právního předpisu Ústavním soudem však obecný soud legitimován není. Obecný soud v případě, že shledá rozpor podzákoného právního předpisu se zákonem, nemusí jej použít a může rozhodnout pouze v duchu zákona. Pokud je tedy soud přesvědčen o protiústavnosti bodové vyhlášky se zákonem, bodovou vyhlášku nemusí použít, avšak toto nepoužití musí přesvědčivě zdůvodnit. Již tímto nálezem se tedy na svět dostala myšlenka, že k určování výše bolestného a ztížení společenského uplatnění není potřeba se řídit bodovou vyhláškou a soudům se tak dostalo větší volnosti, což se odrazilo i v úpravě NOZ.

NOZ zcela opustil myšlenku, že by sazebník výše náhrad měl a priori stanovit zákon nebo dokonce podzákoný předpis, aby se tak zjednodušilo rozhodování soudů. Rozhodnutí jednotlivého právního případu náleží jen soudci a zákonodárná moc, natož moc výkonná nemá v působnosti nařizovat soudu, jak má jednotlivý případ rozhodnout.¹⁵⁶ Ustanovení § 2958 NOZ je na rozdíl od předchozí úpravy vystavěno na plném odčinění způsobené újmy, popř. dle zásad slušnosti. Pro spravedlivý a rozumný výklad této úpravy však přesto vydal Nejvyšší soud Metodiku k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku)¹⁵⁷. Jejím účelem je rovněž podrobnější konkretizace a nastavení základních východisek, aby soudní praxe mohla dospět k vzájemně souměřitelným a zároveň předvídatelným rozhodnutím.¹⁵⁸¹⁵⁹

Zrušena byla i diferenciacie nároků poškozeného na náhradu škody na zdraví a na náhradu související nemajetkové újmy. Taková diferenciacie byla považována za umělou a neslučitelnou s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a s většinou

¹⁵⁵DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy. Právní rozhledy, 2008, č. 15, s. 562

¹⁵⁶Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012, důvodová zpráva k §2951 až 2971

¹⁵⁷Rc 63/2014, Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) ze dne 14.4.2014 (dále jen „**Metodika Nejvyššího soudu**“)

¹⁵⁸Tamtéž

¹⁵⁹§13 oz

jiných evropských právních úprav, které právo poškozeného na peněžitou náhradu újmu na zdraví naopak pokládají za vnitřně nedílný celek, aniž by rozlišovaly mezi jeho materiální a imateriální složkou.¹⁶⁰ Novou úpravou dochází k systematickému propojení samostatné úpravy náhrady z ochrany osobnosti a samostatné úpravy náhrady při ublížení na zdraví a došlo k odstranění dosud nejednotné úpravy. Právo na peněžní zadostiučinění majetkové újmy související s ublížením na zdraví je tak chápáno jako komplexní nárok, jež se nahrazuje ve svém celku. Poškozený tedy již s účinností NOZ není povinen výslovně specifikovat, jakou část uplatněného plnění žádá z titulu bolestného, jakou z titulu ztížení společenského uplatnění, případně co pokládá za jinou újmu na svých osobnostních právech.¹⁶¹

Dříve bylo právo na bolestné a ztížení společenského uplatnění výlučně osobnostním právem vázajícím se na osobu poškozeného, a tudíž práva z nich nepřecházela na dědice. NOZ nově stanovuje, že pozůstalost tvoří i práva a povinnosti výlučně vázané na osobu zůstavitele za předpokladu, že byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Pokud byl tedy dluh za života zůstavitele uznán popřípadě uplatněn u orgánu veřejné moci, zařadí se přisouzená částka buď do aktiv, či pasiv pozůstalosti, podle toho, zda bylo rozhodnuto ve prospěch, či neprospěch zůstavitele.¹⁶²

6.2.2. Bolestné a další nemajetkové újmy

Při ublížení na zdraví je povinností škůdce odčinit újmu poškozenému peněžitou náhradou vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy. Definice bolesti není v NOZ obsažena, je proto třeba vycházet z ustálené judikatury a částečně i ze zrušené bodové vyhlášky. Podle bodové vyhlášky se za bolest považovalo každé tělesné a duševní strádání způsobené škodou na zdraví. Obecně můžeme bolestí mínit subjektivní nepříjemný pocit, psychický stav, který je spojen s poruchou běžného fungování fyziologických procesů (fyzická bolest), může však mít i čistě psychické

¹⁶⁰NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZAHOŘOVÁ, E. Nový občanský zákoník. Náhrada škody. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014, s. 54

¹⁶¹Tamtéž, s. 55

¹⁶²ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 4

příčiny (psychická bolest, duševní útrapy).¹⁶³ Smyslem náhrady za bolest je odškodnit nejen utrpení tělesného a duševního rázu, nýbrž i některé související průvodní stavy, jako je diskomfort, stres či obtíže spojené s utrpenou zdravotní újmou, a to v rozsahu, v němž tyto zásahy do osobnostní sféry poškozeného z povahy věci souvisí s bolestí.¹⁶⁴

Bolestné by mělo újmu za vytrpěnou bolest plně vyvážit a poskytnout tak poškozenému možnost své strádání vyrovnat či aspoň usnadnit. Vzhledem k objektivní nezměřitelnosti bolesti je zde nevhodně zvolená terminologie „plně vyvážit vytrpěné bolesti“. Bolest je totiž pocitem subjektivním a jako takovým neuchopitelným a nezměřitelným. Proto se i nadále bude výše bolestného určovat podle objektivních kritérií, jakými jsou rozsah a způsob ublížení na zdraví, závažnost zranění a z toho vyplývající intenzita bolesti a doba trvání bolesti.

Pojem dalších nemajetkových újem je kategorií dosud nepojmenovanou a soudní praxí nedefinovanou a neurčitou. Můžeme jimi rozumět další obtíže překračující míru obvyklé zátěže poškozeného při podrobení se omezením majícím původ v léčbě. Jsou to tedy nepříznivé dopady do sféry člověka nemající trvalý charakter, a které nejsou bolestivé. Dle Metodiky Nejvyššího soudu jimi mohou být mnohatýdenní přišití končetiny v nepřirozené poloze při tvorbě a přenosu různých laloků při rekonstrukční chirurgii, diskomfort při délce hospitalizace přesahující obvyklou mez pro obdobné případy, selhání funkce orgánů následkem úrazu, které samo o sobě nebolí, ale zraněného ohrožuje na životě apod.¹⁶⁵

6.2.3. Ztížení společenského uplatnění

Vznikla-li poškozením zdraví poškozenému překážka lepší budoucnosti, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Takovým ztížením je ztracení či omezení možnosti seberealizace poškozeného ve sféře rodinného, kulturního, společenského či sportovního života. Jedná se např. o vynucenou změnu profesní kariéry, omezení ve sportovním vyžití (a v trávení volného času vůbec), ztrátu sociálních kontaktů,

¹⁶³HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1706

¹⁶⁴ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1107

¹⁶⁵Rc 63/2014, Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) ze dne 14.4.2014

nemohoucnost a s tím spojenou odkázanost na pomoc jiných.¹⁶⁶ Trvalými následky mohou být např. ztráta končetiny, ztráta smyslu, zohydění, a s tím související také např. zmenšená šance uzavřít sňatek a založit rodinu. Tyto následky musí být trvalého charakteru, a je třeba brát ohled na to, jak silné následky působí tyto překážky u konkrétního člověka vzhledem např. k jeho věku. Náhrada za toto ztížení musí být chápána striktně jako odčinění nemajetkové újmy. Jeho majetková složka je odčiněna pomocí dalších dílčích nároků, jako jsou právo na náhradu za ztrátu na výděleku a nákladů spojených s péčí o zdraví, osobu a domácnost poškozeného.

6.2.4. Určení výše náhrady bolestného, další nemajetkové újmy a ztížení společenského uplatnění

Odškodňování těchto újem plní kompenzační funkci náhrady a nikoli reparační, jelikož poškození zdraví nelze dost dobře napravit ani nahradit, ale pouze zmírnit či kompenzovat, a to právě peněžitým plněním. Jak již bylo zmíněno výše, nelze-li výši náhrady přesně určit tak, aby plně kompenzovala nemajetkovou újmu, je nutné ji subsidiárně stanovit dle zásad slušnosti. Priorita prvního způsobu by měla opodstatnění pouze v tom případě, pokud by újma mohla být objektivně kvantifikována, přičemž v některých případech by tento způsob selhával.¹⁶⁷ Tato nemajetková újma je vždy subjektivní a určení její výše musí vycházet z objektivizačních kritérií. Vztah mezi těmito dvěma způsoby určení náhrady lze spíše popsat tak, že čím méně objektivizačních kritérií máme (nebo čím jsou méně přesná), tím spíše je třeba zapojit do rozhodování hledisko slušnosti¹⁶⁸ a soud by se měl zabývat všemi okolnostmi případu právě s ohledem na toto hledisko. Slušnost v sobě zahrnuje především požadavek ohleduplnosti vůči sekundární oběti, tolerance k jejímu utrpení a akceptaci možného nadhodnocení výše náhrady, což musí být založeno na celospolečenském konsenzu.¹⁶⁹ Ponechání hodnocení trvalých následků a určování výše čistě na soudu bez jakéhokoliv podpůrného materiálu by však mohlo dojít k porušení principu legitimního

¹⁶⁶HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1709

¹⁶⁷Tamtéž, s. 1721

¹⁶⁸Tamtéž, s. 1721

¹⁶⁹Tamtéž, s. 1721

očekávání a právní jistoty, podle nějž každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.¹⁷⁰ Pro hrozbu nepřehledné situace a nepředvídatelnosti rozhodovací praxe byla vypracována Metodika Nejvyššího soudu, jež má fungovat jako pomůcka a doporučení pro určování výše náhrad.

6.2.5. Metodika Nejvyššího soudu

Se zrušením bodové vyhlášky došlo k oprostění soudní praxe od vlivu moci výkonné, která do té doby prostřednictvím pravidel obsažených ve vyhlášce nepřipustně limitovala soudy v možnosti přiznat spravedlivou a dostatečnou náhradu zejména za závažné trvalé zdravotní následky.¹⁷¹ Bodová vyhláška tak byla nahrazena pouze zákonnými ustanoveními opírajícími se o pojmy plné odčinění újmy a zásadu slušnosti. Nezůstala žádná pravidla zpřesňující význam těchto obecných pojmů ani alespoň obecná kritéria pro určování výše náhrady pro rozhodnutí soudu, přestože medicínská diagnostika je pro újmu na zdraví nezbytná a zhodnocení trvalých následků může být objektivně posouzeno pouze lékařskými metodami. Po široké debatě vně i uvnitř justice se došlo k závěru, že bez dalšího a podrobnějšího rozpracování zákonné dikce nebude moci soudní, ale rovněž ani mimosoudní praxe uspokojivě fungovat.¹⁷² Poškozený, jeho zástupce i osoby k náhradě újmy povinné by tak mohli pouze odhadovat částky, které by jim mohly náležet, a oproti tomu každý soudce by si pro konstantnost svého rozhodování nastavil vlastní zásady slušnosti, což by značně stěžovalo následné judikatorně sjednocovací pokusy. Proto Nejvyšší soud ve spolupráci se Společností medicínského práva, se zástupci pojistitelů a dalších právnických a lékařských profesí

¹⁷⁰ §13 OZ

¹⁷¹ Rc 63/2014, Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) ze dne 14.4.2014

¹⁷² Tamtéž

vytvořil pomůcku, která však nemůže mít závazný charakter v tom smyslu, že by šlo o právní předpis nebo se mu nějak blížila, neboť zákon s ničím takovým nepočítá.¹⁷³

Metodika Nejvyššího soudu je doporučující materiál, vystavený na základech, principech a metodách podložených medicínsky pojatou systematikou zdravotních újem. Její praktická realizace vyžaduje dostatečně široké skutkové zjištění ohledně stavu pacienta doplněné o jeho odborné lékařské hodnocení tak, aby pro rozhodnutí soudu byl zajištěn dostatečně podrobný, strukturovaný a pochopitelný podklad, umožňující dosáhnout přiměřených proporcí mezi jednotlivými typy újem při současném zachování prostoru pro zohlednění individuálních okolností na straně poškozeného.¹⁷⁴ Je pomůckou pro naplnění zásady slušnosti při určování výše náhrady bolestného a ztížení společenského uplatnění a je soudům doporučováno, aby ji využívaly. Metodika Nejvyššího soudu se skládá ze 4 částí: preambule, přehledu bolesti, aktivity a participace, a technické části.

Metodika Nejvyššího soudu se navrácí k etiologicky pojatému systému bodového hodnocení podle zrušené bodové vyhlášky, která byla podrobena revizi odbornou lékařskou společností, a na jejím základě došlo k zásadnímu přepracování bodového ohodnocení bolesti. Nově se výsledný bodový součet vynásobí hodnotou jednoho bodu odvíjející se od jednoho procenta hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející roku, v němž vznikl nárok/vznikla bolest.¹⁷⁵ Výše nároku se, stejně jako dříve, vyčísluje až v době stabilizace bolesti.

Oproti tomu u ztížení společenského uplatnění byl vytvořen systém zcela nový, který vedle nezbytného odborného lékařského zatřídění újmy zohledňuje i lépe definovaný a zdravotní újmě přiřazený rozsah postižení (omezení) jednak ve vztahu k průměrnému (obvyklému) poškozenému, a to zejména z pohledu všech myslitelných stránek lidského života, tj. všech oblastí, v nichž pro trvalé zdravotní následky dochází k omezení či dokonce k plnému vyřazení z možnosti se společensky uplatnit a naplnit tak zákonem předvídanou podmínku „lepší budoucnosti“, jednak s přihlédnutím k

¹⁷³ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1110

¹⁷⁴Rc 63/2014, Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) ze dne 14.4.2014

¹⁷⁵Tamtéž

individuálním odlišnostem každého jednotlivého případu.¹⁷⁶ Metodika Nejvyššího soudu se inspirovala Mezinárodní klasifikací funkčních schopností, disability a zdraví (dále jen „MKF“) vypracovanou Světovou zdravotnickou organizací, jež vychází z rozřídění postižení podle tělesných struktur a funkcí, jež důsledněji vystihuje dopady těchto újem na poškozeného. MKF klade větší důraz na osobní poměry postiženého, s ohledem na zhoršení oproti předchozímu stavu. Stupeň závažnosti trvalého zdravotního postižení se tak už nevyjadřuje bodovým součtem diagnóz, nýbrž je pojat jako procentní vyjádření ztráty životních příležitostí ve škále 0-100% pro jednotlivé položky v devíti oblastech společenského zapojení.¹⁷⁷ Prakticky by tak ztráta 100% životních příležitostí znamenala absolutní vyřazení ze všech sfér společenského života. Zároveň byla definována pomyslná hraniční částka při ztrátě 100% životních příležitostí (tedy při zmaření lidského života), která se vyjádří pomocí 400násobku průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav poškozeného, tj. kdy je možno přistoupit k vyčíslení náhrady.¹⁷⁸ Rámcově se tato částka bude pohybovat s ohledem na ekonomický vývoj kolem 10 mil. Kč. Zohlednit by se měly zvláštnosti každého jednotlivého případu a za výjimečných okolností může dojít i k modifikaci základní zjištěné částky.

6.2.6. Duševní útrapy poškozeného a osob blízkých. Určení výše náhrady

Duševní útrapy, způsobené zásahem do zdraví a života poškozeného, musí být škůdcem odčiněny. Mohou se projevit jako nepříznivý následek zásahu a jde o stav, kdy vnímání účinků zásahu přesáhne běžnou úroveň diskomfortu a projeví se v silnější intenzitě pocíťovaných nesnází již jako bolestně prožívaná záležitost.¹⁷⁹ Nově je

¹⁷⁶Rc 63/2014, Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) ze dne 14.4.2014

¹⁷⁷ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1112-1113

¹⁷⁸Rc 63/2014, Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) ze dne 14.4.2014

¹⁷⁹ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1102

vymezení duševních útrap širší, nejde již jen o duševní poruchy vyvolané úrazem a nemusejí mít přímou vazbu na tělesná zranění. Může se jednat např. o smutek a zármutek, pocit ponížení, znepokojení, úlek. Duševní útrapy mohou být provázeny určitými fyzickými příznaky jako je pláč, koktání, ztuhnutí, nebo naopak třes, skřípání zubů apod.¹⁸⁰ Při dokazování pravosti vznášených nároků je třeba vycházet z životních zkušeností, zda určité jednání škůdce bylo takové povahy, že vedlo k tvrzeným duševním útrapám.¹⁸¹

Při usmrcení nebo zvlášť závažném ublížení na zdraví je škůdce povinen odčinit duševní útrapy i manželů, rodičů, dětí nebo jiných osobě blízkých peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Institut náhrady nemateriální újmy osob blízkých byl rozšířen o zvlášť závažné ublížení na zdraví a také úprava aktivně legitimovaných osob oprávněných žádat náhradu újmy je podstatně širší¹⁸².

Zásah do fyzické integrity blízkého člověka nebo dokonce jeho ztráta může u jemu blízkých osob vyvolat srovnatelný, ne-li těžší duševní otřes než vlastní fyzická újma na zdraví.¹⁸³ Osoby, které jsou aktivně legitimovány k náhradě těchto duševních útrap se nazývají sekundárními oběťmi. I přes to, že by to mohlo vypadat, že manžel, rodiče a dítě mají za této situace privilegované postavení, není tomu tak a právo žádat náhradu újmy mají všechny osoby blízké¹⁸⁴, samozřejmě za splnění níže uvedených kritérií.

Smrt nejbližší osoby zpravidla hluboce zasáhne osobnost pozůstalého. Neoprávněným zásahem, který způsobí smrt osoby blízké, dochází k mimořádně vážnému, nenapravitelnému a trvalému porušení práv na soukromí a rodinný život, která jsou garantována a chráněna nejen občanským zákoníkem, ale i Listinou a v neposlední řadě Úmluvou o ochraně lidských práv a svobod.¹⁸⁵ Duševní útrapy

¹⁸⁰HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1701

¹⁸¹Tamtéž, s. 1701

¹⁸²Srov. §2959 NOZ

¹⁸³HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1717-1718

¹⁸⁴Srov. §22 NOZ ve znění: „Osoba blízká je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství (dále jen „partner“);jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby,sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.“

¹⁸⁵CILÍNKOVÁ, M., KUBOŇ, D. Odškodnění při usmrcení osoby blízké. Bulletin advokacie, 2004, č.10, s. 30

sekundárních obětí mohou mít podobu psychické bolesti způsobené vnímáním újmy blízkého člověka jako vlastní (smutek, žal); odčinit je však třeba i další citové strádání: šok ze zprávy o smrtelném úrazu, ztrátu životní perspektivy, obavy o budoucnost apod.¹⁸⁶ Oproti dřívější úpravě, která stanovovala přesné částky jednorázového odškodnění, občanský zákoník pouze stanovuje, že má být plně odčiněno utrpení osob blízkých, a v případě, že výši náhrady takto nelze určit, má se stanovit dle zásad slušnosti.

I přes vše výše uvedené ovšem neznamena, že jim náhrada náleží automaticky. Je třeba zkoumat, zda mezi poškozeným a sekundární obětí existuje citový vztah, zda je vztah harmonický a zda vůbec existuje utrpení osoby blízké. Klíčovým hlediskem je dále i stupeň příbuzenství, věk zemřelého a pozůstalých a případná hmotná či existenční závislost na zemřelém. Svoji roli může hrát i majetková sféra škůdce a jeho postoj ke způsobené újmě, což dovodil i Nejvyšší soud ve svém usnesení, kde stanovuje, že jako samostatné morální zadostiučinění může podle okolností působit i již sama aktivně projevená snaha toho, kdo zasáhl do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby, mimosoudně zajistit postiženému konkrétní satisfakci (např. "dobrovolné" poskytnutím finančních prostředků jako náhrady nemajetkové újmy v penězích, resp. pokusem eventuálně i jinak zmírnit následky zásahu, např. formou účasti s postiženým, součinností s ním, projevenou lítostí apod.). Pak v těchto případech může vedle sebe stát jak např. dobrovolně poskytnutá relutární satisfakce, tak současně satisfakce představovaná aktivní účastí projevenou ve vztahu k dotčené fyzické osobě.¹⁸⁷ Vliv na výši peněžní náhrady bude mít logicky i opačný postoj škůdce, kdy např. popírá svoji vinu či se chová lhostejně a bezcitně.

6.2.7. Úprava bolestného a ztížení společenského uplatnění dle zákoníku práce po účinnosti NOZ

¹⁸⁶HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 1721

¹⁸⁷Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10.07.2008, sp. zn. 30 Cdo 2545/2008

Náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění v rámci oblasti pracovního práva upravuje zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce¹⁸⁸, v ustanovení § 372. Tato náhrada se poskytuje jednorázově, přičemž výši této náhrady má stanovit podzákonný právní předpis, konkrétně bodová vyhláška. NOZ jako univerzální kodex soukromého práva s účinností od 1.1.2014 ovšem tuto bodovou vyhlášku ve svých závěrečných ustanoveních zrušil a místo ní nechává stanovení výše náhrady za ublížení na zdraví na volné úvaze soudů. Dochází tak k vzniku určitého právního vakua, které rozhodně nepřispívá právní jistotě, a na mysl tak přichází logická otázka, a to čím by se mělo odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění v oblasti pracovního práva řídit?

Zákonodárce se ji rozhodl vyřešit poměrně neobvyklou cestou. Podle ustanovení § 394 odst. 2 zákoníku práce se do nabytí účinnosti právní úpravy úrazového pojištění má postupovat podle bodové vyhlášky. Datem účinnosti zákona o úrazovém pojištění¹⁸⁹ bylo v roce 2014 stanoveno datum 1.1.2017, přičemž jeho účinnost byla v minulosti kvůli neustále probíhající diskuzi o jeho nedostacích již několikrát odložena. Nastalou situaci se rozhodly vyřešit Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo zdravotnictví, a to svým Společným stanoviskem k postupu při odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku ze dne 28.1.2014. Jeho obsahem je stanovení, dle kterého se nadále postupuje podle vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění vyhlášky č. 50/2003 Sb., a to s ohledem na §394 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.¹⁹⁰

Současnou situaci lze tedy shrnout tak, že oblast odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění v oblasti pracovního práva účinností NOZ dotčena prozatím nebyla a v soukromém právu se, minimálně do účinnosti zákona o úrazovém pojištění, počítá s určitou dvojkolejností postupu při náhradě újmy, když se má i nadále v pracovněprávních vztazích používat zrušená bodová vyhláška.

¹⁸⁸Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákoník práce“)

¹⁸⁹Zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců (dále jen „zákon o úrazovém pojištění“)

¹⁹⁰Společné stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva zdravotnictví k postupu při odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání po nabytí občanského zákoníku ze dne 28.1.2014

7. Zvláštní případy vzniku a náhrady imateriální újmy

7.1. Újma za narušení dovolené

Jelikož OZ náhradu imateriální újmy neznal, bylo možné se ztráty radosti z dovolené domáhat pouze skrze ustanovení §13 odst. 2 OZ.¹⁹¹ Nově náhrada nemajetkové újmy náleží poškozenému jen, pokud tak zákon zvlášť stanoví, bylo tedy třeba nemajetkovou újmu za narušení dovolené výslovně v občanském zákoníku upravit. Dalším důvodem k této úpravě byla i nutnost transpozice směrnice č. 90/314/EHS¹⁹², která ve svém čl. 5 státním ukládá za povinnost přijmout nezbytná opatření na ochranu spotřebitele tak, aby organizátor či prodejce spotřebiteli odpovídali za řádné plnění závazků vyplývajících z cestovní smlouvy. Přestože se čl. 5 Směrnice zmiňuje pouze o náhradě škody, je třeba toto ustanovení vykládat v souladu s rozhodnutím Evropského soudního dvora,¹⁹³ který řešil právě otázku, zda tento článek v sobě zahrnuje i právo zákazníka na imateriální újmu, tedy za ztrátu požitku z dovolené – v tomto konkrétním případě předloženém Evropskému soudnímu dvoru v důsledku podávaného jídla onemocněla dcera na dovolené salmonelou a rodiče se o ni museli starat místo toho, aby si dovolenou klidně užili¹⁹⁴. Soud ve svém rozhodnutí dospěl k závěru, že zákazníkovi svědčí i právo na náhradu nemajetkové újmy za narušení dovolené.

Namísto mezinárodně vžitého výrazu ztráta radosti z dovolené užívá NOZ výrazu újma za narušení dovolené, který má působit méně emotivně. Dny dovolené představují pro většinu lidí důležitý zdroj energie potřebné pro zbytek pracovního roku, a pokud se jí lidé rozhodnou trávit v péči cestovní kanceláře, je třeba řešit kompenzaci v případě, že cestovní kancelář nedostojí svým slibům a svým klientům dovolenou zmaří.¹⁹⁵ Účelem zájezdu musí být skutečně dovolená a odpočinek, nepůjde tak např. o

¹⁹¹ §13 odst. 2 OZ

¹⁹² Směrnice Rady 90/314/EHS ze dne 13.6.1990, o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy (dále jen jako „Směrnice“)

¹⁹³ Rozsudek Soudního dvora (šestého senátu) ze dne 12. března 2002. Simone Leitner proti TUI Deutschland GmbH & Co. KG., C-168/00

¹⁹⁴ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 976

¹⁹⁵ Nový občanský zákoník. [online]. [cit. 2014-02-01]. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/nahrada-ujmy/konkretni-zmeny/ujma-za-naruseni-dovolene/>

školení, služební cestu či účast na konferenci. Dojde-li ze strany cestovní kanceláře o zmaření či podstatné zkrácení dovolené a tím pádem k porušení povinnosti ze strany pořadatele zájezdu, musí pořadatel zákazníkovi nahradit vedle škody na majetku také újmu za narušení dovolené. Právo zákazníka na náhradu za narušení dovolené však vznikne pouze v případě, kdy pořadatel zájezdu (i) porušil, resp. nesplnil sjednané služby; a (ii) tyto své povinnosti porušil natolik významně, že došlo ke zmaření samotného účelu dovolené.¹⁹⁶ Může se jednat např. o situaci, kdy cestovní kancelář nedopraví zákazníka do požadovaného letoviska či ho ubytuje v nevyhovujícím ubytovacím zařízení.

Při posuzování vyloučení povinnosti cestovní kanceláře za náhradu újmy je třeba vycházet z čl. 5 Směrnice, která stanovuje, že takové porušení musí být podstatné a nesmí spočívat v mimořádných událostech, které nemohla cestovní kancelář předpokládat (např. nepřízeň počasí) nebo které spočívalo v samotné činnosti zákazníka či činnosti třetí osoby, která není spojena s poskytováním služeb. Odstoupením od smlouvy či uplatněním práva z vady zájezdu není dotčeno právo zákazníka na náhradu za újmu z narušení dovolené.

NOZ nijak neřeší stanovení výše náhrady za narušení dovolené a nechává je na volné úvaze soudu. Ten by měl brát v potaz hlavně míru porušení smluvních podmínek i další okolnosti jako je cena zájezdu, jeho účel či osobní význam pro zákazníka. Jako inspirace může soudům sloužit např. tzv. Frankfurtská tabulka slev vydaná Zemským soudem ve Frankfurtu nad Mohanem, která u nás sice není závazná, ale funguje jako orientační pomůcka pro vyčíslení nároků. Výše náhrady škody vzniklé porušením povinnosti může být ujednáním stran omezena, jen umožňuje-li to mezinárodní smlouva, jíž je Česká republika vázána, přičemž škoda nebyla způsobena úmyslně či z hrubé nedbalosti.

7.2. Újma vzniklá při nekalé soutěži

¹⁹⁶ŠVEC, M., Náhrada újmy z narušení dovolené. [online]. [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nahrada-ujmy-z-naruseni-dovolene-95362.html>

NOZ stanovuje dvě kategorie případů, v nichž vzniká povinnost odčinit nemajetkovou újmu. Za první je tomu v případě, kdy je taková povinnost smluvně ujednána a za druhé v případech, kdy to stanoví zvlášť zákon. Stejně jako v případě újmy za narušení dovolené pod tuto druhou kategorií bude spadat právo na náhradu nemajetkové újmy v případě nekalé soutěže.

Osoba, jejíž právo bylo nekalou soutěží ohroženo nebo porušeno, může proti rušiteli mimo jiné požadovat přiměřené zadostiučinění. Přiměřené zadostiučinění zde plní nejen kompenzační náhradu nemajetkové újmy, ale i funkci sankční, tedy postihuje toho, kdo závadně jednal. Stejně jako v jiných případech, zadostiučinění může mít formu morální, a nedostačuje-li, pak i peněžní. Na povinnost nahradit nemajetkovou újmu zadostiučiněním se dále obdobně použijí ustanovení o povinnosti nahradit nemajetkovou újmu. Toto je možné však aplikovat pouze v případech, kdy porušení práv bude mít majetkový rozměr, resp. tento rozměr vyplyne ze samotného charakteru zadostiučinění.

Příkladem může sloužit třeba újma vzniklá vyvoláním nebezpečí záměny, kdy rušitel neoprávněně užívá jména osoby nebo označení závodu užívaného po právu již jiným soutěžitelem. Za osoby aktivně legitimované k přiznání nároku na náhradu nemajetkové újmy z titulu nekalé soutěže jsou především soutěžitelé a zákazníci (včetně spotřebitelů). Nekalé soutěžní jednání však může někdy zároveň ohrozit či porušit i práva jiné osoby (například té, s jejímž jménem bylo nedovoleně operováno v reklamě).¹⁹⁷ Osobou pasivně legitimovanou je rušitel, zejména se bude jednat o soutěžitele, tedy každého, kdo se tím či oním způsobem podílí na hospodářské soutěži a určitým způsobem porušuje pravidla soutěžního pořádku.¹⁹⁸

Ve věcech nekalé soutěže lze aplikovat i ustanovení NOZ o povinnosti k náhradě škody a nemajetkové újmy, jestliže byla člověku způsobena újma na jeho přirozených právech. K takovým situacím může dojít zejména tehdy, když jsou ke komerčním účelům nedovoleně zneužity osobnostní atributy (podoba, jméno), nebo když dojde k zásahu do soukromí člověka, resp. k omezení osobní svobody,¹⁹⁹ k němuž dochází zejména při tzv. předváděcích akcích.

¹⁹⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1223

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 1223

¹⁹⁹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1226

7.3. Újma vzniklá právnické osobě

Jak jsem se již zmiňovala v úvodní části této práce, imateriální újma může v určitých případech vzniknout i právnické osobě a ta se jako oprávněný subjekt může domáhat náhrady této újmy. Tato újma může vzniknout v souvislosti s porušením práva na ochranu jejího názvu, pověsti a soukromí, které zakotvuje § 135 NOZ.

Ochrana názvu právnické osoby je velmi podobná ochraně jménu fyzické osoby, zejména v definování způsobu ohrožení názvu a v prostředcích ochrany. Stejně jako u člověka může být právnická osoba dotčena zpochybněním svého práva k názvu nebo může utrpět újmy pro neoprávněný zásah do tohoto práva. Právnické osobě může navíc vzniknout újma i jen pouhým ohrožením tohoto práva, tedy když porušení důvodně hrozí a není tak nutností, aby k zásahu vážně došlo. Toto právo je právem absolutním a náleží právnické osobě ode dne vzniku do konce jejího zániku. Ochrana názvu právnické osoby je dvojitá, jednak podle ustanovení § 135 NOZ, jednak podle ustanovení o nekalé soutěži taktéž upravené v občanském zákoníku. Speciální ochrana je poskytována obchodní firmě, a to prostřednictvím principu priority²⁰⁰, což znamená, že je-li určité označení zapsáno ve veřejném rejstříku jako název, získává tím oprávněný subjekt právo na ochranu svého zapsaného názvu²⁰¹. Prostředky ochrany názvu jsou upuštěny od neoprávněného zásahu nebo odstranění jeho následku. Stejně ochrany požívá i pověst a soukromí právnické osoby vůči tomu, kdo bez zákonného důvodu do nich zasahuje, ledaže by zásah odůvodňovaly zákonné licence. I takový zásah však musí být v souladu s oprávněnými zájmy právnické osoby a nesmí být nepřiměřený.

NOZ upustil od používání termínu „dobré“ pověsti právnické osoby, neboť to způsobovalo výkladové potíže z hlediska posouzení, která pověst může být dobrá. Například tak bylo otázkou, zda právnická osoba zabývající se výrobou pornografického materiálu může mít „dobrou“ pověst.²⁰² Ochrany se tak může domáhat každá právnická osoba provozující zákonem dovolenou činnost. Pověstí právnické

²⁰⁰LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 712

²⁰¹ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 466

²⁰²LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014, s. 714

osoby je její reputace mezi jejími obchodními partnery a širokou veřejností vůbec. Takovým příkladem zásahu může být např. nepravdivé tvrzení o výrobcích právnické osoby v médiích. Zásah musí být určité intenzity, jíž posuzuje soud, a musí být neoprávněný.

Otázky vyvstaly v souvislosti s ochranou soukromí právnické osoby, resp. zda právnická osoba vůbec nějaké soukromí má a jakým způsobem do něj lze zasáhnout. Z dikce zákona vyplývá, že soukromí právnická osoba má a je zapotřebí jej chránit, což ale příliš nekoliduje s pojetím právnické osoby jako fiktivního, uměle vytvořeného útvaru, který tak logicky nemůže mít soukromí, jež je naopak imanentním rysem člověka. Není tak zcela jisté, jak má být to ustanovení pojímáno, nicméně z důvodu právní jistoty je třeba se řídit přesným zněním zákona a vykládat jej doslovně. Zákon povoluje výjimky pro účely vědecké, umělecké nebo pro tiskové, rozhlasové, televizní či obdobné zpravodajství. Zásahy v těchto případech nelze považovat za neoprávněné zejména z důvodu veřejného zájmu a limitují rámcem ochrany pověsti a soukromí právnické osoby, nezasahují-li do oprávněných zájmů právnické osoby. Oprávněné zájmy právnické osoby zásadně nebudou zasaženy v případě, kdy hromadné sdělovací prostředky informují o nelegální či nemravné činnosti právnické osoby, přestože takové informace mohou zasahovat do reputace a pověsti právnické osoby. Aplikaci výjimky v podobě oprávněných zájmů právnické osoby je proto nutné vždy poměřovat se svobodou projevu a zejména pak s oprávněnými zájmy veřejnosti.²⁰³

NOZ vypustil dřívější úpravu o možnosti právnické osoby žádat za nehmotnou újmu přiměřené zadostiučinění, nejspíše z důvodu nového pojetí právnické osoby založeného na teorii fikce. Na základě této teorie je právnická osoba pouhou fiktivní osobou a jako takové by jí neměla vznikat nemajetková újma. Takové smýšlení je však považováno za mylné, jelikož přesto, že právnická osoba samotná újmu pociťovat nemůže, mohou ji pociťovat osoby v ní sdružené (může u jejích pracovníků vyvolávat existenční obavy, roztrpčení i vyžadovat těžko vyčíslitelné výdaje času a energie potřebné k nápravě pověsti), a je tak zcela na místě, aby právnická osoba jako subjekt zřízený k prosazování zájmů svých členů mohla žádat i odčinění nemajetkové újmy.²⁰⁴ Soudní praxí je nemajetková újma právnickým osobám často přiznávána a vypuštění

²⁰³Tamtéž, s. 716

²⁰⁴HAJN, P., Může právnická osoba utrpět nemajetkovou újmu? [online]. [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <https://www.patria.cz/pravo/2774534/muze-pravnicka-osoba-utrpet-nemajetkovou-ujmu.html>

tohoto nároku ze zákonného ustanovení právní jistotu zcela jistě neposiluje. V současné době se připravuje novela NOZ, která by §135 rozšířila právě o možnost požadovat odčinění nemajetkové újmy. V Pracovní verzi návrhu zákona²⁰⁵ je jako další z důvodů potřeby změny dotčeného ustanovení uveden fakt, že existence základních práv právnických osob byla uznána nejenom judikaturou soudu pro lidská práva ve Štrasburku, ale i právem EU a diskriminovat právnické osoby odpíráním jim práv v důsledku jakési doktrinální koncepce je v právním státě nepřipustné.²⁰⁶

Demonstrovat vznik nemateriální újmy právnické osobě budu na rozhodnutí Městského soudu v Praze²⁰⁷, jež rozhodoval ve věci podání šikanózního insolvenčního návrhu. Žalovaným byl správce konkursní podstaty, který na společnost PSJ, a.s. (dále jen „žalobce“) podal insolvenční návrh z důvodu neuhrazení částky za dílo a v návrhu označil i další věřitele, kterým měl žalobce údajně dlužit. I přesto, že insolvenční soud návrh pro jeho nedůvodnost zamítl, informace o zahájení insolvenčního řízení byla opakovaně zveřejněna v tisku a žalobce musel na tyto mediální informace reagovat tiskovým prohlášením, kde se situaci snažil vysvětlit. Žalobce v tomto sporu uplatnil nárok na náhradu újmy spočívající v poškození jeho dobré pověsti, čímž mu vznikla újma spočívající ve snížení vážnosti u jeho obchodních partnerů a zákazníků. Úprava odpovědnosti za zásah do dobré pověsti byla v době rozhodování upravena v OZ, a i dle judikatury Nejvyššího soudu nebylo pochyb o tom, že osoba dotčená neoprávněným zásahem do své dobré pověsti se může domáhat zadostiučinění jak v morální formě, tak v penězích. V tomto sporu se žalobce dožadoval morálního zadostiučinění ve formě uveřejnění omluvy v tisku a také peněžité satisfakce ve výši 5 mil. Kč. Městský soud existenci neoprávněného zásahu prokázal a zkoumal i míru závažnosti zásahu, jeho intenzitu a rozsah. Na základě tohoto zkoumání soud dospěl k závěru, že je na místě přiznat žalobci k reparaci újmy právo na zveřejnění omluvy, a s ohledem na to, že tato reparace není z důvodu intenzity a délky zásahu dostačující, přiznal žalobci též právo na úhradu nemajetkové újmy v penězích ve výši 1 mil. Kč, a co do zbytku 4 mil. Kč požadavek žalobce zamítl. Proti tomuto rozhodnutí podal žalovaný odvolání, kde

²⁰⁵ Pracovní verze návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze dne 17.8.2014. Dostupné z:

http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2014/08/Navrh_zmen_NOZ.pdf

²⁰⁶ Tamtéž

²⁰⁷ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 28.1.2013, sp. zn. 19 Cm 2/2011

namítal nedůvodnost přiznání náhrady nemajetkové újmy. Vrchní soud v Praze²⁰⁸ se s tímto tvrzením neztotožnil a přiznání peněžité náhrady potvrdil. Zpochybnil však výši peněžité satisfakce, která podle něj nebyla dostatečně odůvodněna, a proto rozsudek Městskému soudu vrátil k novému rozhodnutí o výši zadostiučinění. Ačkoliv je toto rozhodnutí Vrchního soudu ještě v době psaní mé práce nepravomocné, není pochyb o tom, že je ukázkovým příkladem toho, že přiznávání nemateriálních újem nejen v morální, ale i v peněžité formě má svoje místo v našem právním řádu a soudy se tím i řídí.

²⁰⁸ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 15.1.2014, sp. zn. 3 Cmo 246/2013

8. Další aspekty týkající se uplatnění náhrady imateriální újmy

8.1. Vyloučení či omezení povinnosti k náhradě imateriální újmy

Dohoda mezi škůdcem a poškozeným ohledně omezení či vyloučení povinnosti k náhradě újmy je obecně povolena. Tato smluvní volnost je ovšem přímo limitována nemožností poškozeného vzdát se předem práva na náhradu škody způsobené úmyslně, z hrubé nedbalosti²⁰⁹, anebo jde-li o člověka a poškození jeho přirozených práv. V tomto směru je § 2898 NOZ kogentní. Stejným ustanovením je chráněna i slabší strana, která by se vyloučením povinnosti k náhradě újmy bez rozumného důvodu dostala do zvláště nevýhodné pozice. Pokud taková dohoda bude přeci jenom uzavřena, následkem porušení je neplatnost takového ustanovení založená na rozporu se zákonem. V těchto případech se práva na náhradu nelze ani platně vzdát. K jednostrannému vyloučení nebo omezení nároku na náhradu újmy prohlášením škůdce vůči jiným osobám se nepřihlíží, avšak učinil-li tak ještě před vznikem újmy, může být takové oznámení posouzeno jako varování před nebezpečím a může vést i k solidární odpovědnosti škůdce a poškozeného za způsobenou újmu.

Pokud dojde k situaci, kdy na sebe někdo ve prospěch třetí osoby přijal nebezpečí oběti, a to za takových okolností, že to lze považovat za neprozřetelné²¹⁰, neznamená to, že se tím vzdal práva na náhradu proti tomu, kdo újmu způsobil. Tato úprava se inspirovala čl. 1477 quebeckého občanského zákoníku, kdy přesto, že se určitá osoba chová pro sebe nebezpečně a riskuje tak vlastní zdraví, život, či majetek, nelze dovodit, že se práva na náhradu tímto jednáním vzdala, či na ni vůbec nemá nárok. Např. vběhne-li matka do hořícího domu, aby zachránila své dítě, a utrpí-li těžké popáleniny, není možné dospět k závěru, že nemá právo na náhradu vůči tomu, kdo

²⁰⁹Hrubá nedbalost je jednou z forem nedbalosti jako porušení povinnosti řádné péče a takové jednání spočívá na bezstarostnosti až bezohlednosti, která by u řádné osoby nikdy neměla nastat.

²¹⁰Neprozřetelné znamená, že osoba jedná nerozumně, ukvapeně či v afektu.

požár způsobil, protože vědomě na sebe převzala neprozřetelným způsobem nebezpečí oběti.²¹¹

8.2. Předpoklady aktivní legitimace

K uplatnění práva na ochranu osobnosti je na prvním místě aktivně legitimována fyzická osoba, do jejíchž osobnostních práv bylo neoprávněně zasaženo. Člověk – lidská bytost se stává právní osobností okamžikem narození²¹² a může tak být nositelem práv a povinností. Některá dílčí osobnostní práva se přiznávají i dítěti počatému, tzv. nascituru, hlavně ty týkající se ochrany života a zdraví. K poskytnutí občanskoprávní ochrany není třeba, aby byl subjekt plně svéprávný. Všeobecné osobnostní právo trvá po celou dobu života fyzické osoby²¹³, avšak fyzické osobě je zabezpečována občanskoprávní ochrana osobnosti i po její smrti, tzv. postmortální ochrana, což nás přivádí k další skupině aktivně legitimovaných k uplatnění práva na ochranu osobnosti zemřelé dotčené osoby. Oprávněným je v tomto případě kterákoliv osoba zemřelému člověku blízká.

Jelikož závazek z neoprávněného zásahu do práva na ochranu osobnosti je závazkem osobního charakteru, zaniká smrtí narušitele. Zesnula-li však fyzická osoba, která nemajetkovou újmu způsobil jakožto podnikatel při své podnikatelské činnosti, za níž by odpovídala objektivně jakožto provozovatel či zaměstnavatel, pak se nebude jednat o osobní závazek fyzické osoby, ale o závazek firmy a lze se náhrady imateriální újmy domáhat na nabyvateli firmy.

NOZ počítá i s případem, kdy neoprávněný zásah do osobnosti člověka souvisí s jeho činností v právnické osobě. Za určitých podmínek může právo na ochranu osobnosti dotčené fyzické osoby uplatnit i tato právnická osoba (viz kapitola 4.)

Člověk za svého života vstupuje do určitých rodinných, profesionálních, politických a jiných vztahů, a proto ohrožení či porušení osobních hodnot konkrétní osoby může být i dalšími osobami vnímáno jako zásah do jejich osobnosti. NOZ tak

²¹¹Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012, důvodová zpráva k §2894 až 2899

²¹²KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 74

²¹³Tamtéž, s. 81

nově stanovuje, že náhradu nemateriální újmy mohou za určitých okolností požadovat nejen dotčené osoby, ale také osoby, které tuto újmu důvodně pocítují jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit. Škodní jednání vůči nim bezprostředně nesměřovalo, a proto jsou nazývány jako tzv. sekundární oběti. Je stanoveno několik podmínek vzniku tohoto nároku. První podmínkou jsou zvláštní okolnosti, za nichž škůdce újmu způsobil. Těmi může být např. hrubá nedbalost ve vztahu k zákonem stanovené povinnosti, které je přikládán z důvodu ochrany práv poškozeného zvýšený význam. Bez ohledu na charakter porušené povinnosti sem patří i úmyslné jednání, jehož hlavní motivace spočívá buď ve snaze škůdce přivodit poškozenému újmu tím, že mu bude zničena či poškozena věc, narušena jeho osobní integrita či jiné zájmy, anebo v jiné pohnutce, která se vymyká obvyklým standardům mezilidských vztahů, takže ji lze označit za zvlášť zavrženíhodnou.²¹⁴ Může se jednat např. o případy, kdy se sekundární oběť ocitla v roli účastníka nehody, byla přítomna smrti primárního poškozeného, sama měla strach o život apod.

8.3. Předpoklady pasivní legitimace

Ten, kdo způsobí vznik nemajetkové újmy na osobnosti fyzické osoby, tedy původce neoprávněného zásahu, je za tuto újmu sankčně odpovědný. Pasivně legitimovaným k žalobě na uplatnění práva na ochranu osobnosti může být jak osoba fyzická, tak osoba právnická. Újma fyzické osobě, ať již majetková či nemajetková, nemusí být způsobena jenom aktivním chováním původce zásahu. Naopak pojem chování či konání může mít podobu jak aktivního jednání, tak i jednání pasivního – tj. opomenutí, neboť i opomenutím může být porušena právní či jiná povinnost, a i opomenutím může být způsobena újma fyzické osobě.²¹⁵

V případě smrti poškozeného se narušitel nezprošťuje povinnosti k náhradě újmy, tvoří-li pozůstalost taková práva a povinnosti, které se sice váží výlučně na osobu zůstavitele, ale které byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. V takovém případě musí dluh plnit dědicům oprávněného.

²¹⁴ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1151

²¹⁵Nález Ústavního soudu, sp. zn.: I ÚS 15/1995

8.4. Promlčení

Promlčení lze vymezit jako následek marného uplynutí lhůty dané k uplatnění práva, tj. vykonání práva. Tento následek spočívá v tom, že se oslabí právo, že se jeho úspěšná uplatnitelnost stane podmíněnou.²¹⁶ OZ úpravu o promlčení osobních a osobnostních práv neobsahoval. Musela se tak dovozovat ze soudní praxe, která dospěla k závěru, že taková práva promlčení nepodléhají a contrario k ustanovení, že promlčení podléhají jen majetková práva s výjimkou práva vlastnického. Problémem se však ukázalo určení, zda se promlčuje právo na náhradu nemajetkové újmy způsobené neoprávněným zásahem do osobnostních práv. Nejvyšší soud ČR nejdříve dospěl k závěru, že pokud jsou všeobecná osobnostní práva nepromlčitelná, peněžní zadostiučinění (jakožto finanční vyjádření újmy spočívající v zásahu do osobnosti člověka) pak tedy nepodléhá promlčení v obecné tříleté promlčecí době, neboť je jen prostředkem k odčinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti.²¹⁷ Stejného názoru byl např. i Karel Eliáš, když tvrdil, že zatímco v případě práva na náhradu škody na majetku se jedná o právo majetkové, u práva na náhradu škody na zdraví se jedná o právo osobnostní, a to se všemi důsledky s tím spojenými. Důsledkem toho, že se jedná o právo osobnostní je jeho nepromlčitelnost.²¹⁸

Tyto názory se setkaly s kritikou odborné veřejnosti, neboť obdobná práva jako bolestné a ztížení společenského uplatnění promlčení podléhaly a byly tak Nejvyšším soudem vyčleněny ze skupiny obdobných práv. Postupně se tedy i Nejvyšší soud přiklonil k myšlence, že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích je jedním z dílčích a relativně samostatných prostředků ochrany jednotného práva na ochranu osobnosti fyzické osoby. Vzniká tehdy, kdy morální satisfakce jako ryze osobní právo k vyvážení a zmírnění nepříznivých následků protiprávního zásahu do osobnostních práv nedostačuje, a byť jde o satisfakci v oblasti nemateriálních osobnostních práv (obdobně jako u bolestného a ztížení společenského uplatnění či u stanovení hodnoty autorského

²¹⁶DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 405

²¹⁷Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.9.2003, sp. zn. 30 Cdo 1542/2003

²¹⁸ELIÁŠ, K. a kol. Občanský zákoník: velký akademický komentář, svazek I. Praha: Linde, 2008, str. 158

díla nebo předmětu průmyslového vlastnictví), jeho vyjádření peněžním ekvivalentem způsobuje, že jde o osobní právo majetkové povahy²¹⁹ a to promlčení podléhá.

NOZ již definitivně řeší tyto problémy aplikační praxe, když stanovuje, že v případě práva na život a důstojnost, jméno, zdraví, vážnost, čest, soukromí nebo obdobného osobního práva, se promlčují jen práva na odčinění újmy způsobené na těchto právech.²²⁰ Prostředky ochrany osobnosti, kterými jsou právo žádat upuštění od zásahu či odstranění následků takového jednání, u nichž nedochází k přeměně obsahu prvotního práva na ochranu osobnosti do konkrétního oprávnění majetkové povahy, se nepromlčují. Promlčovat se tedy bude jen právo žádat finanční plnění, jako jedna z forem přiměřeného zadostiučinění, a to pro svou převažující majetkovou povahu. Pokud zásahem do práva na ochranu osob vznikne trvalý nebo dlouhodobější následek, s nímž je spojeno oprávnění žádat opakovaná finanční plnění (např. u trvalé škody na zdraví), uplatní se pravidlo, podle něhož základ nároku přetrvává po celou dobu, avšak jednotlivá, průběžně vznikající práva na finanční plnění se promlčují.²²¹

Promlčecí lhůta je v NOZ postavena na koncepci dvou promlčecích lhůt, a to lhůty subjektivní a objektivní. Obecně délka promlčecí lhůty činí tři roky, přičemž se jedná o lhůtu subjektivní, jež počíná běžet od okamžiku, kdy se osoba oprávněná dozví o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich sice nedozví (především proto, že nedbá zásady „vigilantibus iura“, nedostatečně se staral o své záležitosti), ale dozvědět se měl a mohl.²²² Běží tedy ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé za podmínek v předchozí větě uvedených. Tato úprava je zásadně dispozitivní, avšak v případě plnění vyplývajících z újmy na svobodě, životě a zdraví nesmí být ujednána kratší. Objektivní promlčecí lhůta pro majetková práva činí nejdéle deset let ode dne, kdy měl být splněn dluh. Jiná práva než majetková objektivní promlčecí lhůtu nemají, a proto se v případech, kdy byla dotčena svoboda, život nebo zdraví neuplatní a právo na náhradu újmy je omezeno jen tříletou subjektivní lhůtou.

²¹⁹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.11.2008, sp. zn. 31 Cdo 3161/2008

²²⁰§612 NOZ

²²¹ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1542

²²²DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 408

Závěr

Vznik imateriální újmy zejména v souvislosti s neoprávněnými zásahy do osobních hodnot člověka jakými jsou zdraví, život, soukromí, důstojnost apod. je v současné době tématem, které je probíráno a hodnoceno jak ze strany odborníků, tak ze strany médií i laiků, hlavně proto, že tyto neoprávněné zásahy poškozují hodnoty, které jsou člověku nejdůležitější a na jejichž důsledném zachování má společnost značný zájem. Soudům byla přidělena v souvislosti se zrušením bodové vyhlášky ještě větší volnost týkající se určování výše náhrady přiměřeného zadostiučinění. Česká republika byla ještě do účinnosti NOZ jednou z mála evropských zemí, v nichž se výše náhrady nemajetkové újmy na zdraví řídila podzákonným právním předpisem, a vlastně nějakým předpisem vůbec. Odborníky byla tomuto nastavenému systému vytýkána hlavně výše přiznávaných částek soudy, neboť ty byly ve srovnání se západními evropskými státy nepoměrně nízké a k jejich zvýšení mohlo dojít jen za mimořádných okolností. Nová úprava se vydala směrem jiným a vyčíslení bolestného a ztížení společenského uplatnění ponechává zcela na soudcovské úvaze. Judikatura soudů zde hraje tedy zásadní roli a jejich rozhodování se dostává ještě větší pozornosti než kdy jindy, jelikož právě jejich rozhodovací praxe bude pro veřejnost jakýmsi měřítkem toho, o jak velkou částku by měli v případě přiměřeného zadostiučinění žádat.

Tuto práci jsem se snažila pojmout tak, aby každému probíranému tématu předcházelo vždy vysvětlení a definování si typických pojmů s ním souvisejících a následně bylo téma jako celek podrobně rozebráno. Při specifikaci jednotlivých institutů a pojmů jsem se snažila ukázat jejich aplikaci v praxi a upozornit na možné problémy související s jejich uplatněním. Důležitým a podstatným zdrojem a klíčem pro pochopení institutu imateriální újmy mi byla judikatura soudů, obzvláště Nejvyššího Soudu ČR. Za cíl si tato práce kladla podat zejména podrobný výklad týkající se všech institutů spojených s imateriální újmou a její náhrady. V úvodu práce bylo nutné podat vysvětlení základních pojmů a institutů týkajících se nemajetkové újmy, stejně jako jednotlivých osobnostních dílčích práv člověka, do nichž může být neoprávněně zasazeno. Ústřední část byla věnována podmínkám, které jsou nutné ke vzniku povinnosti nahradit imateriální újmu a nárokům, které může poškozený vůči škůdci uplatňovat. Větší pozornosti se dostalo zejména náhradě újmy na životě a zdraví,

konkrétně určení výše bolestného a ztížení společenského uplatnění s ohledem na vypracovanou Metodiku Nejvyššího soudu. I přesto, že úmyslem zákonodárce bylo rozhodování o výši těchto náhrad ponechat zcela na soudcovské úvaze, vznikl tento doporučující dokument jako vodítko pro určování výše a v podstatě by se dal definovat jako novelizovaná bodová vyhláška, ovšem bez právní závaznosti. Samostatná kapitola je věnována i tématice zvláštních případů vzniku imateriální újmy a seznamuje nás s novým institutem újmy za narušení dovolené, jehož zakotvení bylo implementací Směrnice Evropské Unie.

Důležité je upozornit, že tato práce má podat ucelené a systematické pojednání o problematice imateriální újmy a materie v ní probraná není pokryta zcela vyčerpávajícím způsobem. Troufám si však tvrdit, že všechny základní instituty zde našly své místo, ať již v menší či větší míře, a ve svém souhrnu poskytují základní přehled o daném tématu. Svoji nezastupitelnou úlohu zde sehrál i výklad o vývoji ochrany osobnosti a s ním související imateriální újmy na našem území, což může pomoci lépe pochopit souvislosti, za jakých docházelo k formování imateriální újmy až po současnost.

Seznam použité literatury a pramenů

Seznam knižní literatury

- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014
- KNAP, J., ŠVESTKA, J. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 17
- ELIÁŠ, K. a kol. Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014
- LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2014
- HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§2055 – 3014). Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2014
- KOBLIHA, I., ELISCHER, D., HOCHMAN, J. a kol. Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka. Praha: Leges, 2012
- FIALA, J., KINDL, M. a kol. Občanské právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007
- NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZAHOŘOVÁ, E. Nový občanský zákoník. Náhrada škody. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: Závazkové právo. Páté, jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2009

- KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. Třetí aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2002
- ŠVESTKA, J., DVORČÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 4
- ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář*, svazek I. Praha: Linde, 2008
- HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§2055 – 3014). Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2014

Seznam judikatury

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.12.2011, sp. zn. 30 Cdo 519/2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 1.10.2002, sp. zn. 28 Cdo 983/2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.12.2013, sp.zn. 30 Cdo 2042/2013
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.7.2005, sp. zn. 30 Cdo 2573/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.7.2000, sp. zn. 30 Cdo2304/99
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.9.2007, sp. zn. 30 Cdo 2998/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.9.2004, sp. zn. 30 Cdo 181/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.10.2006, sp. zn. NS 30 Cdo 2116/2006
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.1.2008, sp. zn. 30 Cdo 2072/2007
- Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.9.2012, sp. zn. 30 Cdo 4842/2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.2.2003, sp. zn. 25 Cdo 618/2001
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 4.2.2014, sp. zn. 1 Cmo 303/2013
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16.12.2008, sp. zn. 30 Cdo 427/2007
- Nález Ústavního soudu ze dne 16.10.2007, Pl. ÚS 50/05
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10.07.2008, sp. zn. 30 Cdo 2545/2008
- Nález Ústavního soudu, sp. zn.: I ÚS 15/1995

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.9.2003, sp. zn. 30 Cdo 1542/2003
- Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 28.1.2013, sp. zn. 19 Cm 2/2011
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 15.1.2014, sp. zn. 3 Cmo 246/2013
- Rozsudek Soudního dvora (šestého senátu) ze dne 12. března 2002. Simone Leitner proti TUI Deutschland GmbH & Co. KG., C-168/00

Seznam odborných článků a internetových zdrojů

- VLASÁK, M., Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. [online]. [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: [http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33489v42933-nahrada-nemajetkove-ujmy-v-principech-evropskeho-deliktneho-pr/?search_query=%20\\$type=12](http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33489v42933-nahrada-nemajetkove-ujmy-v-principech-evropskeho-deliktneho-pr/?search_query=%20$type=12)
- MELZER, F. Soukromoprávní význam jednání v krajní nouzi. Právní rozhledy, 2014, č. 15-16
- DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy. Právní rozhledy, 2008, č. 15
- CILÍNKOVÁ, M., KUBOŇ, D. Odškodnění při usmrcení osoby blízké. Bulletin advokacie, 2004, č.10
- HAJN, P., Může právnická osoba utrpět nemajetkovou újmu? [online]. [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <https://www.patria.cz/pravo/2774534/muze-pravnicka-osoba-utrpet-nemajetkovou-ujmu.html>
- ŠVEC, M., Náhrada újmy z narušení dovolené. [online]. [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nahrada-ujmy-z-naruseni-dovolene-95362.html>

- Nový občanský zákoník. [online]
Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz>

Právní předpisy

(v aktuálním znění)

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách
- Zákon č. 285/2002 Sb., transplantační zákon
- Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů
- Zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001, o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění
- Úmluva o právech dítěte. Publikována pod č. 104/1991 Sb. m. s.
- Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně. Publikována pod č. 96/2001 Sb. m. s.
- Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Publikována pod č. 209/1992 Sb. m. s.

- Směrnice Rady 90/314/EHS, o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy
- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s.

Ostatní prameny

- Důvodová zpráva k zákonu č.89/2012 Sb., občanský zákoník, Konsolidovaná verze ze dne 3.2.2012. Dostupné z:
<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- Rc 63/2014, Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) ze dne 14.4.2014
- Společné stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva zdravotnictví k postupu při odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání po nabytí občanského zákoníku ze dne 28.1.2014
- Pracovní verze návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze dne 17.8.2014. Dostupné z:
http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2014/08/Navrh_zmen_NOZ.pdf

Imateriální újma v občanském právu - Resumé

Moje diplomová práce se zabývá imateriální újmou v občanském právu. Jedná se o téma v dnešní době velmi diskutované, neboť její vznik je nejčastěji spojován se zásahy do osobnostních práv člověka a její důsledky jsou tudíž velmi citelné. Tato práce si dává za cíl podat ucelený přehled možností vzniku imateriální újmy a způsobů napravování jejich následků. Práce se zabývá účinnou právní úpravou a vychází především ze zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „NOZ“). V některých částech práce je však poukázáno na právní úpravu dnes již neúčinného zákona č. 40/1964 Sb. (dále jen „OZ“), občanský zákoník, jehož úprava je v mnoha případech odlišná od NOZ:

První kapitola vymezuje základní pojmy, které jsou s tematikou imateriální újmy spojeny.

Následující kapitola přibližuje vývoj vzniku imateriální újmy na našem území a důvody nutnosti zavedení ochrany osobnosti a povinnosti k náhradě újmy za neoprávněné zásahy.

Třetí kapitola se zabývá jednotlivými dílčími osobnostními hodnotami člověka, a u každé této hodnoty hodnotí její úpravu a způsoby ochrany. V souvislosti s každým pojmem je podána jeho definice a podmínky možností uplatnění jejich ochrany.

Čtvrtá kapitola obsahuje úpravu zvláštního aktivně legitimovaného subjektu, konkrétně právnické osoby, která může uplatnit právo na ochranu osobnosti za poškozenou osobu, pokud je ta jejím členem či je s ní v jiném obdobném vztahu.

Meritum mojí práce je obsaženo v kapitole páté a šesté. Pátá kapitola se zabývá předpoklady vzniku povinnosti k náhradě imateriální újmy, stejně jako případy, za kterých tato povinnost nevznikne. Šestá kapitola se už věnuje konkrétním nárokům poškozeného. Velká část této kapitoly je věnována náhradám při ublížení na zdraví a usmrcení, konkrétně bolestnému a ztížení společenského uplatnění, a srovnává úpravu OZ s tou současnou.

Předposlední kapitola se zabývá zvláštními případy vzniku nemajetkové újmy a poukazuje tak na to, že může vzniknout i jinak než pouze zásahy do osobnostních práv fyzické osoby.

Nakonec poslední kapitola uzavírá toto téma přiblížením dalších pojmů souvisejících s imateriální újmou, jako jsou smluvní omezení jejího vzniku, aktivně a pasivně legitimované subjekty a institut promlčení.

Immaterial harm in civil law - Abstract

My thesis is focused on immaterial harm in civil law. It is a topic nowadays broadly discussed because its creation is most often associated with interference in the personal rights and its consequences are very severe. The aim of my thesis is to provide a comprehensive overview of the possibilities of creation immaterial harm and the ways of remedying its consequences. The work deals with the effective legislation, meaning mainly the Act No. 89/2012 Coll. Civil Code (hereinafter „the new Civil Code“). In some parts of my work is pointed towards now ineffective legislation of Act No. 40/1964 Coll. Civil Code from the year 1964 which is significantly different from the new Civil Code.

The first chapter defines the basic terms associated with the topic of immaterial harm.

The following chapter discusses the development of creation of immaterial harm in our area and describes the reasons for the necessity of protecting the personal rights and also creation of obligation to compensate for losses by unlawful encroachments.

The third chapter deals with individual partial values of human personality and evaluates its regulation and protection method. Associated with each term is given its definition and terms of exercising their protection.

The fourth chapter is concerned with the topic of special actively legitimated person, namely a legal entity. The legal entity may in some cases exercise the right to protection of personality for the harmed person if that person is its member or is in similar relationship with it.

The merit of my thesis is contained in chapters 5 and 6. The fifth chapter deals with conditions of the creation of obligation to compensate immaterial harm and also discusses cases in which this obligation does not arise. The sixth chapter is devoted to the specific claims of the harmed person. A large part of this chapter is devoted to compensations for physical injuries and even for death, namely to pain and to disfigurement. The Civil Code from the year 1964 is here compared to the new Civil Code.

The penultimate chapter describes the special cases of creation of immaterial harm, pointing out the fact that immaterial harm may occur otherwise than by unlawful encroachment to the personal rights.

Finally, the last chapter concludes the topic by defining additional terms related to the immaterial harm, namely contractual limits in its creation, actively and passively legitimated entities and the limitation of actions.

Klíčová slova - Keywords

Imateriální újma – Immaterial harm

Občanské právo – Civil law